

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

JAZYKOVÁ ANALÝZA BAROKNÍHO TEXTU

THE LINGUISTIC ANALYSIS OF A BAROQUE TEXT

diplomová práce

Autorka práce: Hana Veselá

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Alexová, CSc.

České Budějovice, 2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 2009

.....

Děkuji PaedDr. J. Alexové, CSc. za vstřícný přístup a pomoc při vypracování této práce.

ANOTACE

Hlavní náplní této diplomové práce na téma *Jazyková analýza barokního textu* je rozbor barokního textu s cílem poukázat na charakteristické rysy češtiny této doby. Předmětem zkoumání se mi stal text Matěje Vieria *Choť Kristova aneb Duše nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista*. Měla jsem k dispozici fotokopii druhého vydání toho spisu z roku 1734.

V rozboru se zaměřuji především na jevy, které se odlišují od současného stavu jazyka. V rovině morfologie jde například o některé koncovky substantiv, odchylky v použití přídavných jmen přivlastňovacích, některé dnes již nepoužívané spojky či použití částic. V oblasti syntaxe se zabývám především vztahy v rámci věty, tedy větými členy. Mimo jiné si všímám postavení přísudku ve větě nebo postavení přívlastků.

Samotnému jádru práce předchází nástin situace doby barokní se zaměřením na oblast české literatury a seznámení s obsahovou a pravopisnou stránkou textu.

Nutno dodat, že tato práce nepřináší vyčerpávající informace, text obsahuje ještě mnoho dalších jevů, které zde nejsou zmíněny.

ANNOTATION

The main contents of this work on the theme *Linguistic analysis of a baroque text* is the analyse of a baroque text. It's aim is to refer about characteristic attributes of Czech of this period. I explored the text by Matěj Vieri *Choť Kristova aneb Duše nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista*, whose the second edition from 1734 I had in photocopies.

I mainly target the phenomenons, which are different from the contemporary language. In morphology there are for example some endings of nouns, divergences in using possessive adjectives, some of unused conjunctions on the present and the using of elements. In syntax I especially occupy by clause members. Among others I take notice of the predicate position or attribute position in the sentence.

The syllabus of baroque period with focus on the literature and the apprising with content and orthography of text goes before the merits of the work.

It's necessary to add, that this work doesn't bring complete information, the text still contains lots of next phenomenons, which aren't mentioned here.

OBSAH

ÚVOD	6
1. BAROKO	8
1.1 Význam termínu baroko	8
1.2 Baroko v českých zemích	9
2. MATĚJ VIERIUS	12
2.1 Vieriova Choť Kristova	13
3. PŘEPIS DO SOUČASNÉ ČEŠTINY	19
3.1 Psaní velkých písmen	19
3.2 Psaní jednotlivých fonémů a grafémů	21
3.2.1 Souhlásky	21
3.2.2 Samohlásky	25
3.2.3 Přepis dalších jevů	26
4. INTERPUNKCE	30
5. BAROKNÍ ČEŠTINA	34
6. MORFOLOGIE	39
6.1 Podstatná jména	39
6.2 Přídavná jména	44
6.3 Zájmena	47
6.4 Číslovky	52
6.5 Slovesa	54
6.6 Příslovce	60
6.7 Předložky	61
6.8 Spojky	61
6.9 Částice	62
6.10 Citoslovce	63
7. SYNTAX	65
7.1 Věta jednoduchá, věta složená, souvětí	65
7.1.1 Větné členy	65
7.1.1.1 Přísudek	65
7.1.1.2 Podmět	67
7.1.1.3 Předmět	68

7.1.1.4 Přísluvečná určení	69
7.1.1.5 Doplněk	73
7.1.1.6 Přívlastek	73
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77

ÚVOD

Název této diplomové práce zní *Jazyková analýza barokního textu*. Předmětem zkoumání mi byl text Matěje Vieria *Choť Kristova aneb Duše nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista*. K dispozici jsem měla fotokopie tohoto spisu, a sice jeho druhého vydání z roku 1734.

V práci se zaměřuji především na morfologický a syntaktický rozbor textu, zbývající roviny zmiňuji pouze okrajově. Na samém počátku práce se velmi stručně věnuji baroku jako takovému - definuji termín baroko a nastiňuji situaci českých zemí v barokním období. Zde se opírám především o práce Václava Černého a Zdeňka Kalisty. Poté představuji Matěje Vieria, autora zkoumaného textu, a také text samotný. Přibližuji obsah jednotlivých kapitol a shrnuji význam textu.

V další části věnuji pozornost tisku textu a způsobu jeho přepisu do současné češtiny. Vycházím z článku Josefa Vintra *Základy transkripce českých textů z barokní doby* a uvádím příklady z textu. Následně popisuji stav barokní češtiny a všímám si některých odlišností v porovnání se současným jazykem, například v rovině hláskosloví či slovtvorby, a dokládám příklady. Zde čerpám především z *Encyklopedického slovníku češtiny*, Cuřínova *Vývoje spisovné češtiny* a publikace D. Šlosara, R. Večerky, J. Dvořáka a P. Malčíka *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*.

Jádrem práce je morfologický a syntaktický rozbor zaměřený na výrazné a pro barokní češtinu typické prostředky, které zároveň srovnávám se současnou češtinou. Velkou oporou mi zde byl článek Marie Janečkové *Jazyk Tannerovy legendy o páteru Albrechtovi Chanovském*. V rovině morfologické informuji o zvlátnostech jednotlivých slovních druhů. Postupně se věnuji všem slovním druhům - vždy je krátce charakterizuji, některé pro snadnější orientaci rozdělují do dílčích skupin a poté sleduji jejich výskyt a užití v textu. U slovních druhů ohebných si všímám odlišností především z hlediska gramatických kategorií, tedy např. v jednotlivých pádech u podstatných jmen či zájmen, u sloves se zaměřuji na jejich použití v jednotlivých slovesných časech a způsobech. U neohebných slovních druhů se zaměřuji na často užívané výrazy a jejich funkci. Všechny slovní druhy zároveň porovnávám se současným stavem jazyka, přičemž upozorňuji i na výskyt některých slov a jejich tvarů dnes již nepoužívaných či přinejmenším zastaralých.

Syntaktickou část své práce zaměřuji na vztahy v rámci věty – tedy na větné členy. Jednotlivé větné členy opět stručně charakterizuji a poté popisuji možnosti

a nejčastější způsoby jejich vyjádření, popř. jejich postavení ve větě, liší-li se výrazně od dnešních zvyklostí.

Ve výkladových pasážích morfologické a syntaktické části textu se opírám o *Příruční mluvnici češtiny*, *Mluvnici češtiny 2 a 3* a práci Marie Čechové, při výkladu některých slov či jejich tvarů vycházím především ze *Slovníku jazyka českého* Františka Trávníčka a *Příručního slovníku jazyka českého*, který jsem využívala v jeho internetové podobě online na adrese <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>.

1. BAROKO

1.1 Význam termínu baroko

Výklady o původu termínu baroko se různí. Nejčastěji se setkáme s teorií, že toto slovo bylo odvozeno od portugalského *barroco*, jež označuje nepravidelnou perlu nebo perlovou ozdobu. Některé názory přisuzují termínu *baroko* původ italský – slovo bylo údajně odvozeno ze slova *barocco*, které je spjata se středověkou scholastickou logikou a znamená překážku. V 16. století pak stejné slovo znamená pokroucenost či falešnost úsudku, přeneseno do oblasti umění pak pojem vyjadřoval prázdnotu okázalost. Toto slovo přejala i francouzština, kde přídavné jméno *baroque* znamenalo nepravidelný, křečovitě umělý, groteskní. V 17. století výraz *barokní* odpovídal slovu *kroucený*.

Umělecký směr byl tímto termínem označen až dodatečně, přičemž poměrně dlouho mělo toto slovo hanlivý nádech. Od poloviny 18. byl tento směr hanlivě nazýván také jako *sloh copový* nebo *sloh parukový*. Pojem *baroko* se původně omezoval pouze na výtvarné umění. V dnešním slova smyslu ho poprvé užil historik výtvarného umění Heinrich Wölfflin, a to až v roce 1888.

Můžeme říci, že baroko (někdy též barok) představuje poslední velký umělecký směr zasahující svým vlivem převážnou část Evropy. Projevilo se ve všech oblastech kulturního života, tedy v architektuře, výtvarném umění, literatuře i hudbě, zároveň však znamenalo i jistý životní styl. Jeho trvání se v jednotlivých zemích různí podle toho, jak dlouho si náboženský zájem v dané zemi udržel svůj určující vliv na kulturní život. Barokní podněty vycházejí z Itálie a Španělska a postupně se šíří do dalších zemí – Francie, Anglie, Německa, Rakouska, Čech. V evropském kontextu baroko zahrnuje období od konce 16. století a celé století 17., někde přesahuje ještě zhruba do poloviny 18. století, v jednotlivých zemích se datace pochopitelně různí. Za samotný počátek baroka je považován Tridentský koncil (1549 – 1563), který znamenal počátek rekatolizace a protireformace. Nemalou roli sehrál i jezuitský řád.

1.2 Baroko v českých zemích

Období baroka v českých zemích¹ je datováno přibližně léty 1620 – 1740. Nástup baroka do Čech je určován politickou situací a spadá mezi roky 1618 – 1621. V té době v českých zemích vrcholí vleklá krize plynoucí z náboženských svárů a ústí ve válečný konflikt. Právě od této doby se literatura ovlivněná barokními myšlenkami dostává do převahy.

Václav Černý rozlišuje pět generací českého literárního baroka. Již zmíněnou první fázi (1618 – 1621) označuje jako „baroko před barokem“ nebo také „protobaroko“. Jde o období dozívání renesančních vlivů a zároveň o pronikání inspirace barokní. Významnou roli zde hraje jezuitský řád, jenž do Čech přichází v roce 1556 a svým působením připravuje konflikt, který bude znamenat skutečný nástup baroka. Od roku 1621 se pak jezuité stávají jeho základní hybnou silou.

První barokní generace spadá do let 1620 – 1650 a může být označována jako „pokolení Bílé hory“. K nejvýraznějším představitelům patří Jan Amos Komenský, Jiří Třanovský nebo Adam Michna z Otradovic. Pro tuto generaci je rozhodující zážitek Bílé hory, se kterým se mnozí z nich jen těžko vyrovnávají. Nejvýraznější osobností této generace je bezesporu Jan Amos Komenský, který se upíná k pansofii a naděje v lepší budoucnost vkládá především do mladých. Zároveň je Komenský jedinou osobností našeho baroka nadnárodního dosahu.

Druhá barokní generace představuje období let 1650 – 1680. Vedle Bohuslava Balbína do této generace spadá Tomáš Pešina z Čechorodu, Jan a Matěj Tannerovi, Felix Kadlinský, Bedřich Bridel, Matěj Václav Šteyer nebo Jan Václav Rosa, spadá sem i Matěj Vierius, autor analyzovaného textu. Narodili se v průběhu třicetileté války, která otřásla lidskými hodnotami a evokovala strach a bídu. Velkou roli zde hraje působení Tovaryšstva Ježíšova, jehož členové jsou nejtvůřivější. Ze žánrů převažuje historiografie, hagiografie, literatura memoárová. Historie je považována za učitelku života, poskytuje příklady a vzory, ať již hodné následování, nebo varovné. Příslušníci této generace si také silně uvědomují důležitost jazyka. Vznikají tak četné práce puristické a také mnohé gramatiky (Drachovský, Konstanc, Šteyer, Jandyt, Rosa). Kromě toho se výrazně rozvíjí lyrika, jak světská, tak mnohem více zastoupená lyrika duchovní.

---

¹ V této kapitole vycházím především z knihy ČERNÝ, V. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996, s. 261 – 354.

Třetí barokní generace (1680 – 1710) zahrnuje autory narozené zhruba v padesátých až šedesátých letech 17. století. Touto dobou jsou již představitelé předchozích silných tvůrčích generací mrtví a z nastupující generace jejich významu nikdo nedosahuje. Jde o autory žijící v míru, v době, kdy se již nepochybuje o správnosti katolické víry. Z výraznějších osobností jmenujme alespoň Jana Františka Beckovského. Tvorba spíše jen pokračuje v linii předešlých autorů a udržuje jejich inspirace. Mezi příslušníky této generace však najdeme mnoho velkých rétorů, nadále se pěstuje hagiografie, homiletika, duchovní lyrika, dále se sepisují gramatiky, svůj rozvoj zažívá sběratelství. Výraznou neliterární osobností tohoto období je František Antonín Špork, velký mecenáš umění.

Čtvrtá barokní generace se kryje s vládou Karla VI. (1710 – 1740) a je dobou, kdy vrcholí monarchistický absolutismus. Autoři pokračují v tvorbě svých předchůdců, avšak ideje předchozích generací jsou již vyžilé a podléhají silné inspirační i tvarové formalizaci, tvorba je prázdná, některé žánry již v této generaci nenaleznou své následovníky (např. tvorba věnovaná jazykové vědě). Z umělé literatury se ještě udržuje tvorba homiletická, mezi autory najdeme opět rétory, pěstuje se školní drama. Literární kultura se však ještě více obrací k lidu. Ve velkém objemu vzniká anonymní lidová a pololidová slovesnost, jejíž tvůrci pocházejí ze společensky nižších vrstev a která je pochopitelně určena pro široký okruh lidí. Velké oblibě se těší lidové či pololidové drama a jarmareční písně. K osobnostem čtvrté generace patří např. Jan Jiří Středovský, František Matouš Krum, Tomáš Xaverius Laštovka, Antonín Koniáš.

Pátou generaci (1740 – 1780) Černý označuje jako „*baroko po baroku*“. Stále se rychle rozvíjí tvorba určená širokým lidovým vrstvám, která ještě nese barokní prvky, lidová slovesnost doslova bují. V oblasti ideové, mezi vzdělanými, se však již prosazují nové myšlenky, namířené proti baroku. Filozofie a věda je již pod vlivem osvícenského racionalismu, v oblasti náboženství se prosazuje deismus, politické a hospodářské uspořádání vyžaduje reformy. Jezuitský řád, určující do této doby ideologickou základnu, upadá a v roce 1773 je zrušen. Oproti tvorbě lidové umělecká literatura nadále zaznamenává úpadek. Nově vznikající tvorba nedosahuje větších kvalit, některé aktivity se omezují na opětovné vydávání starších prací.

Závěrem lze říci, že baroko, ač je tak mnohdy označováno, rozhodně nebylo obdobím temna. Stále vznikala původní umělecká tvorba, v některých případech dokonce velmi kvalitní. Z inspiračně silných prvních generací připomeňme dílo Komenského, jazykovědné práce či některá díla z oblasti duchovní lyriky. Pozdní

generace jsou zase spojeny s rozkvětem homiletiky. Velkého významu nabývá i tvorba pololidová a lidová, která v dobách, kdy umělecká tvorba stagnovala a upadala, dále rozvíjela barokní myšlenky.

2. MATĚJ VIERIUS²

Matěj Vierijs, podle Z. Kalisty³ českým příjmením pravděpodobně Uvíra, se narodil 20. února 1634 ve slezské Dolnici jako syn poměrně zámožného sedláka. Po ukončení základní školy navštěvoval jezuitské učiliště v Opavě a poté studoval na univerzitě v Olomouci, kde také dosáhl titulu bakaláře. Po vysvěcení na kněze nějaký čas působil jako světský kněz, ale tato činnost ho nenaplňovala. Snad právě proto a také v touze po misijní činnosti vstoupil později, 14. května 1661, do jezuitského řádu – členství v něm totiž ve své době skýtalo nejlepší podmínky právě pro misijní činnost.

Po absolvování zkráceného noviciátu a složení řádových slibů pracoval Vierijs nejprve jako řádový učitel na jezuitských školách. V letech 1663 až 1666 vyučoval na školách při jezuitské koleji v Praze na Novém Městě. V Praze rovněž působil jako kazatel. O Vieriiově kazatelské činnosti se bohužel nedochovaly žádné podrobnější záznamy, usuzuje se pouze, že byl kazatelem úspěšným, vyznačujícím se horlivostí svého projevu.

Ani kazatelská činnost ovšem nepřinesla Vieriiovi pocit naplnění. Vierijs prahl po rozletu, dálkách, po něčem nepoznaném, zároveň však byly veškeré jeho činy motivovány oddaností řádu. Toužil se stát misionářem, pokud možno v daleké Střední či Jižní Americe nebo ve východní Asii. O povolení účastnit se těchto misí žádal čtyřikrát, bohužel bez úspěchu. Byl však alespoň uvolněn pro misijní práce v rámci českých zemí. S nadšením a zaníceností, vyplývající z jeho osobního přesvědčení, šířil katolickou víru v okolí Prahy a v horských oblastech rodného Slezska, kde se těšil velkému ohlasu, a také ve východních Čechách.

Významnou etapou ve Vieriiově kazatelské kariéře byla i doba strávená na Svaté Hoře u Příbrami, která byla ve své době velmi bohatým a vyhledávaným poutním místem. Vierijs se soustředil na chudé vrstvy obyvatelstva, v jednom ze dvou jeho životopisů je dokonce označován za „otce chudých“. Prostému lidu se přibližoval i svým způsobem života, prostým, záplatovaným šatem a obuví. Na sklonku svého života se vrátil do Prahy a zasvětil svou práci pomoci nemocným morem, obdobně jako i další členové řádu Tovaryšstva Ježíšova, např. Bedřich Bridel. Tato činnost se mu nakonec stala osudnou – Matěj Vierijs zemřel na mor 25. června 1680.

---

² podle KOPECKÝ, M. *Nic stálého přítomného*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 64 – 70 a KALISTA, Z. Matěj Vierijs. In *Česká literatura*, 17/1969, 5, s. 474 – 505.

³ KALISTA, Z. Matěj Vierijs. In *Česká literatura*, 17/1969, 5, s. 478.

Vzhledem k tomu, že se Vierius velmi intenzivně věnoval činnosti kazatelské a misionářské, patrně mu již nezbyvalo příliš mnoho času na tvorbu literární. Snad právě proto byl literárními historiky často opomíjen a později dokonce zůstával naprosto nepovšimnut.

Je autorem dvou knih, ve své době čtenářsky úspěšných, o čemž svědčí opakovaná vydání obou knih. Jeho *Choť Kristova aneb Duše nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista, jakož napomíná Izaiáš, řka: Hleďtež Pána, když může nalezen býti*⁴ se dočkala dvojího vydání, prvního v roce 1680, druhého v roce 1734. Toto dílo bylo po jistou dobu opředeno nejasnostmi. Zdeněk Kalista se zprvu domníval, že tento spis, jak ho uváděl historik František Martin Pelcl v jeho latinské podobě pod názvem *Pia anima*, je ztracen. Později však dospěl k závěru, že se jedná o volný překlad českého titulu *Choť Kristova (přesněji překlad jeho druhé části)*⁵.

Druhý jeho spis, román *Christoslaus aneb Život Kristoslava knížete, z něhož každý křesťanský člověk velmi pěkný příklad, vejstrahu a naučení sobě vzíti může*⁶, byl poprvé vydán v roce 1689, tedy až devět let po autorově smrti, poté se ovšem dočkal ještě dvou dalších vydání. O této knize se Kalista původně domníval, že ji Vierius napsal latinsky a poté dal přeložit do češtiny Janu Františku Beckovskému, ale i tento názor později přehodnotil a dospěl k názoru, že Matěj Vierius je autorem dvou českých děl.

2.1 Vieriova Choť Kristova

Vieriův spis *Choť Kristova aneb Duše*⁷ *nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista* vyšel celkem dvakrát, poprvé v roce 1680, druhé vydání, s nímž pracuji, je z roku 1734.

---

⁴ Titul ještě pokračuje: *Od ctihodného kněze Matěje Vieria z Tovaryšstva Ježíšova složená a nyní vnově na světlo vyšlá, s dovolením Vrchnosti vytištěná v Starém Městě pražském u Daniela Michálka léta 1680; druhé vydání je doplněno ještě o: a nyní znova přetištěná v městě Litomyšli u Jana Kamenického léta 1734.*

⁵ KOPECKÝ, M. *Nic stálého přítomného*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 65.

⁶ Titul opět pokračuje: *Od ctihodného kněze Matěje Vieria z Tovaryšstva Ježíšova složený a nyní vnově v světlo vydaný. Cum privilegio Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis v Praze v impressi akademické Tovaryšstva Ježíšova blíž mostu skrze Jana Kašpara Muxle léta 1689.*

⁷ Jelikož hlavní postava příběhu nemá jméno a v textu je označována pouze slovem Duše (či Duše nábožná apod.), používám k označení duše - postavy i ve vlastním textu velké počáteční písmeno, abych odlišila postavu Duše nábožné od případných zmínek o duši jako abstraktním pojmu. Podobně píšu s velkým počátečním písmenem označení personifikovaných postav v jednotlivých místnostech.

Jak již sám titul napovídá, hlavním motivem je hledání. *Od původu je to ovšem motiv biblický, mnohokrát zpracovaný ve středověké mystické literatuře. V bibli se nachází na různých místech Starého zákona, nepropracovaněji v Písni Šalomounově, v Novém zákoně např. v Magdalénině hledání zmrtevýchvstalého Krista. Píseň Šalomounova byla původně souborem světských milostných skladeb, jejich milenecké postavy byly posléze chápány alegoricky, tj. milenka jako lidská duše a milenec jako Kristus, někdy se uplatňuje i paralela Církev – Kristus.*⁸ K těmto alegorickým příběhům patří i Choť Kristova.

Místo obvyklé předmluvy je kniha uvedena modlitbou nábožné⁹ Duše k Bohu. Duše se kaje, že zbloudila, nevěřila v Boha a až pozdě poznala pravou hodnotu víry v něj, avšak Bůh miluje i své zbloudilé ovečky a věří, že k němu naleznou cestu. *Kdož mne odtud vyvedl? kdož mne za Ruku vzal a vyvedl z těch Temností? kdo jest ten Osvětitel můj? nebo jsem ho nehledala / a on mne hledal; nevzývala jsem ho / a on mne k sobě volal; kdo jest ten? Ty jsi Pane Bože můj / kterého vyznávám celým Srdcem svým / děkujíc Jmenu tvému.* (s. III)¹⁰. Zároveň Duše žádá, aby se jí Bůh ukázal, aby ho mohla milovat, neboť, jak praví, je těžké milovat někoho, koho dosud nespatriła.

Text je dále rozčleněn do třinácti kapitol, které jsou sestaveny z dílčích částí označovaných jako paragrafy nesoucí zároveň stručné názvy těchto podkapitol. První kapitola pojednává o snaze Duše najít svého milého, Ježíše Krista. *I schodila sem Rynky a Ulice Města Světa tohoto / hledajíc ho / a nenalezla jsem.* (s. 1). Marně hledá na místě plném veselých, ale bezbožných lidí, až se ocitne na úzké cestě vedoucí na vrch. Na její cestě ji provází anděl strážný, který ji na onom vrchu přivádí do krásného stavení se slovy: *Zde svého Milého budeš hledati / a nalezneš ho.* (s. 4). Zároveň ji vyzývá: *Dejž dobrý pozor na všecko / co budeš viděti / a slyšeti / abys to vše mohla sepsati k větší Cti a Slávě Boží. Nerozumíš-li některým věcem / ptej se mně / jáť je vyložím.* (s. 4). Tato výzva působí, jako by právě tato hledající Duše měla být autorkou celého textu, čemuž napovídá i stylizace vypravěče.

Od této chvíle Duše prochází jednotlivými místnostmi domu a ptá se na svého milého všech postav (těmi jsou personifikované pojmy z oblasti křesťanství jako Víra, Pokání, Křest, Střídmost aj.), které potkává. Jednotlivé místnosti či postavy v nich jsou

---

⁸ KOPECKÝ, M. *Nic stálého přítomného*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 65.

⁹ V citacích ponechávám psaní velkých písmen, délky samohlásek, přepis tvarů *jsem / sem* apod. v podobě shodné s textem. Zachovávám rovněž původní interpunkci.

¹⁰ Číslování stran začíná až s první kapitolou, do této doby používám k označení stran římských číslic počínaje první stranou následující za titulním listem.

přítom i velmi příznačně vykresleny, např. Pokání: *Tu bydlela Osoba černým zlatohlavém oděna / uplakaná / jako smutná / však vždycky se radující. V pravé Ruce měla Šátek mokrý / od častých a mnohých slzy: v levé dva zlaté Klíče / a Štít / na něm malovaný Vrch / a na Vrchu Město zlaté / právě takové / jako vypsál svatý Ján v svém Zjevení.* (s. 86-87)

Druhá kapitola začíná rozhovorem Duše s Vírou o tom, jaký je Bůh a jak jej má Duše nalézt. Následuje pojednání o rozumu, který má věřícího ochránit od hříšného jednání, a o mučednictví, za něž je považován celý život, je-li žit podle evangelia. V závěru první kapitoly se řeč naopak obrací k pozitivním stránkám křesťanského života a opěvuje sladkost Boha.

Ve třetí kapitole Duše vchází do druhého pokoje a rozmlouvá zde se Křtem. Tato osoba ji poučuje, že svého milého může spatřit pouze skrze ni, tedy skrze křest, *neboť já jsem Cesta a Dveře k němu* (s. 27). Duše je poučena o existenci trojího křtu: křtu vody, křtu krve a křtu ducha. Za křest vody je považován běžný křest, křest krve označuje mučednickou smrt ještě nepokřtěného člověka, za křest ducha je považována silná touha být pokřtěn, pokud praktická realizace křtu není možná. Zároveň je Duše vyzvána, aby s hledáním svého milého neotálela.

Poté ji anděl strážce uvádí do třetího pokoje (čtvrtá kapitola), kde Choť Kristova hovoří s Cílem lidského stvoření o chvále boží a o „vstupování k Bohu“. Barvitě jsou zde popsána rozličná stvoření boží a schopnosti, kterými je Bůh obdařil, čímž se dokazuje, že je obsažen ve všem živém. Následuje poměrně podrobné pojednání o nutnosti uctívání Trojice Boží, ale i Panny Marie, sv. Josefa a dalších světců a také svátosti oltářní.

Kapitola pokračuje pojednáním o službě boží. Každý věřící by měl prokazovat vděk svému Vykupiteli, avšak neděje se tak. *Proč pak Svět nechce sloužiti svému Stvořiteli? Ke Dvorům Královským všickni se derou / á Králi nebeskému sotva kdo chce sloužiti: ješto nejmenším Služebníkem Božím býti / jest daleko více / nežli slouti prvním Minystrem Císařským: nebo Bohu sloužiti jest královati.* (s. 70-71) Služba boží je sice věc nelehká a vyžaduje snést mnoho útrap, ale jen tak se lze Bohu zalíbit a zavděčit. Čtvrtá kapitola je zakončena výkladem obrazu, který Duše v tomto pokoji při příchodu viděla.

Následně je Duše uvedena do čtvrtého pokoje, kde se setkává s uplakanou osobou - Pokáním. I zde se táže na svého milého. Je vyzvána, aby učinila pokání a znovu hledala Boha. Dostává radu, že chce-li nalézt svého milého, musí často chodit

ke zpovědi a alespoň jednou do roka učinit tzv. generální zpověď. Jen tak se nebude obávat smrti, neboť, jak se Duši praví, v *Den soudný nebudeš souzená: poněvadž Bůh žádného dvakrát nesoudí.* (s. 95). Následují pojednání o tajných hříších a lítosti nad hříchy vlastními i cizími. Duše je rovněž poučena, že je nutné mít široké srdce, aby do něho mohl Bůh vstoupit, a zároveň nesmí Boha urazit zlým myšlením, přičemž za zlé myšlení vedoucí k urážce Boha jsou považovány hříšné myšlenky dějící se se svolením vůle.

Velice zajímavá je poměrně rozsáhlá část, v níž se hovoří o odpustcích. Po vysvětlení jejich významu a hodnoty jsou uvedeny různé příklady s vyčíslením odpustků (většinou ve dnech či letech), kterých člověk dosáhne po splnění dané podmínky, např. *Který pobožně líbá znamení S. Kříže / dosahuje jeden Rok a 40. dní Odpustkův.* či *Kteří na Kolena padaje ctějí Nejsvětější Svátost Oltární / po každý nabyvají 200. dní odpustkův.* (obojí s. 138).

V závěru páté kapitoly Duše prozírá, že právě hovořila s Pokáním, a doptává se na zlaté klíče, které drželo Pokání v ruce, a na řeku před městem, v níž jsou umírající lidé. Anděl strážce jí objasňuje význam jednotlivých klíčů a vysvětluje, že oním městem je nebe a řeka, kterou musí každý hříšník přeplout, představuje pokání. Význam pokání na cestě k Bohu ještě zdůrazňuje: *Ano i ten jest Blahoslavený / kdo sice padl / ale zase skrze Pokání vstal: On sám bude zlořečený / kdo nevstane.* (s. 145).

Poté Duše vstupuje do další místnosti. *V pátém Pokoji seděla Osoba daleko šťastnější nad jiné / které jsem v tom Svatém Domě viděla; a však / jakž jsem potom zvěděla / byla živa samým Vařením / a Vodou; a to skrovně. Pod Nohama měla Bažanta / a několik pěkných Hroznů vonného Vína.* (s. 146) Duše se zde setkává se Střídmostí, další z ctností křesťanských. Duši je objasněno, co je to střídmost a půst a co dobrého a zlého z nich pochází. Mimo jiné se zde objevuje varování, že obžerství zkracuje život. Sama chuť na dobré jídlo a pití je pak přirovnávána k nezbednému psu, který na člověka příliš štěká a táhne ho k pochutinám (s. 158). Duše zde povzdechne, že právě v jídle hřeší nejvíce, je však uklidněna, že není jediná a podobné problémy měli i velcí světcí.

Poté Duše se svým průvodcem spěchají do šestého pokoje, kde se setkává s Pokorou (v textu je označována jako poníženost). Ta ji nabádá k maximální pokoře: *Chceš-li jeho nejmilejší býti / musíš ho nasledovati v poníženosti. Nepochybuj / nalezněš ho / budeš-li ponížená Srdcem; a tím dříve ho nálezněš / čím poníženější budeš.* (s. 173). Hovoří o světské cti a slávě, po které by křesťan neměl prahnout, neboť jde pouze o statky dočasné, které zde po své smrti člověk zanechá, neboť nemůže být vážený zde

i na onom světě. Během života by tak měl člověk snášet potupu a potupně i zemřít, aby se Bohu zalíbil.

V sedmém pokoji pobývají tři sestry. Nemají jmen, jsou jen podrobně popsány a jako označení dále v textu jim slouží kameny zavěšené na řetízcích, které mají na krku. První ze tří sester hovoří o chudobě řeholní, tedy o žití v chudobě a nedostatku. Za vzor skromného života je dáván Ježíš Kristus, *jenž se v cizím Přibytku narodil / nahý umřel / a v cizím Hrobě pohřben jest* (s. 228).

Druhá sestra mluví o čistotě, přičemž čistotou je zde míněno panenství, které je v církvi ceněno nejvíce – je přirovnáváno ke zlatu, stav vdovský ke stříbru a manželství k mědi (s. 232). Duše je nabádána k zapuzení myšlenek na tělesné slasti a pro zdůraznění je jí předkládána řada světců, kteří toto pokušení dokázali překonat. Nutno dodat, že podmínky pro udržení čistoty jsou, zvláště z pohledu dnešního člověka, velmi přísné. Zapovězeno je například i pochválení krásy či mravů osoby jiného pohlaví a dokonce i promluvení s osobou opačného pohlaví: *Protož kdo se našemu velikému Bohu a Pánu líbí / nebude do smrti mluvíti s Osobou jiného Pohlaví* (s. 237). Třetí ze sester pak hovoří o poslušenství. V závěru osmé kapitoly dochází ke srovnání lidské vůle s božskou a k výkladu obrazů, které viděla Duše na zmíněných třech sestřích – křesťanské ctnosti rozebírané v této kapitole jsou přirovnávány k drahým kamenům.

V osmém pokoji se Duše setkává s Modlitbou. Ta je zprvu tak zabrána do modlitby, že Duši ani nevnímá. Hovoří o síle modlitby a o potřebě se jí často věnovat a také s jakým úmyslem se k modlitbě uchýlovat. První ranní činností pak má být modlitba: *a jak napomíná Písmo: V čas Ranního vstavání nevrť se a ndrbej. Ač chce d'abel a snaží se o to velmi / abys Prvotiny Dne jemu obětovala* (s. 301). Duše je nabádána k rozjímání a pro nácvik této činnosti jsou jí představena rozjímání na celý týden. Následují rady a doporučení, jak se během celého dne chovat.

V devátém pokoji se hovoří o zamilování kříže jakožto znamení Ježíše Krista a také jako cestě k němu: *Zamiluješ-li pak všechny ty věci / kteréť se na tom Světě zdají velmi odporné / těžké a hořké/ i hned sveho ukřížovaného Ježíše nalezneš.* (s. 380). Zajímavé jsou pasáže věnované mrtvení těla. Toto mrtvení se znamená vytvořit si jakousi mravní kázeň, aby byl člověk silný vůči svodům pozemského světa a dokázal odolat všem hříchům (jak tělesným, tak duševním). Za základ vlastního mrtvení se je považováno nenávidění sebe sama: *Zanevři pravím sama na sebe / a tak sama s sebou zachazej / jako s nepřitelem zachází Nepřítel: ten pak mu všechno zlé vinšuje a činí:*

raduje se z jeho neštěstí / Čest jeho zmenšuje a pohrdává nim; slovem snažejí se o to / aby mu kdekoliv může / škodil. (s. 410).

V kratičké jedenácté kapitole se hovoří o naději: *Mějž i ty pravou Nadějí / a nepochybujž že ho uzříš a nalezneš / nebo ne darmo psáno jest: Blahoslavený Člověk / který doufá v tebe Bože. A opět: Kdo doufá v Pána, bude spasen.* (s. 416). Duše se také dozvídá, že Ježíš na ni čeká – nedozví se však kde.

Následně je svým průvodcem uvedena do pokoje, který vyniká svou velikostí a krásou, osoba zde přebývající pak Duši připadá jako královna. Setkává se s osobou, která ji poučuje o lásce k Bohu. Pro názornost ji přirovnává k penězům, které člověk nejdříve miluje pro své pohodlí, ale později již jen pro peníze samotné. *Tak Milovník Boží z počátku / jakožto ještě velmi nedokonalý / miluje Boha pro sebe samého: nebo modlí se / postí se / dává Almůžny / a v mnohých jiných Ctnostných čínech se cvičí / pro Nebe / pro Nebeskou Záplatu / a pro potěšení Srdce svého.* (s. 431-432) Upomíná zároveň na povinnost milovat bližního svého, a to za všech okolností. I tento požadavek odůvodňuje a poukazuje: *Často myslí a prav: Já chci / aby mi jiní mé nedostatky přehlídali / takeť i já musím jejich nedostatky snášeti.* (s. 438). Rovněž Duši nabádá, aby nikoho nesoudila, o nikom špatně nemluvila a neroznášela klepy a vede ji k lásce k lidským duším a pomoci jim dojít spasení, neboť *nic se tak Bohu nelíbí, jako získání Duší Lidských* (s. 446).

V poslední kapitole se Duše dostává do přibytku podobnému kostelu, kde vidí pouze zlato a drahé kamení, uprostřed pak stojí velmi krásné dítě, kterým je Duše naprosto okouzlena. Netuší však, že se právě setkala s tím, kterého po celou dobu hledá. Dítě na její otázku, zda nevidělo jejího milého, nereaguje a ve chvíli, kdy se k němu snaží přiblížit, jí zmizí z očí. Anděl jí vzápětí oznámí, že se právě setkala s Ježíšem.

Duše je nešťastná, že včas neprozřela, a volá ho zpět. Ozve se jí však už jen hlas, který ji utěšuje, že přebývá v ní, a vyzývá ji k trpělivosti, neboť si pro ni přijde. Poté ji její průvodce touž cestou, kterou přišli, odvádí zpět.

Celý text je bohatě protkán nejrůznějšími podobenstvími, často např. ze zvířecí říše nebo ze životů světců. Tato obrazná přirovnání či příklady mají často i zábavnou funkci. Text jako celek má ovšem především přinášet poučení. Lidská duše je poučována při každé příležitosti, tato poučení však nejsou směřována jen jí, nýbrž mají platnost všeobecnou. Představují jakýsi návod, jak správně žít či jak být správným křesťanem.

3. PŘEPIS DO SOUČASNÉ ČEŠTINY

Tisk Choti Kristovy v jeho druhém vydání z roku 1734 využívá gotického lomeného písma. Ve srovnání s v dnešní době používanou latinkou se vyznačuje mnohem větší zdobností, která ovšem zároveň ztěžuje čitelnost. Přesto je tisk poměrně dobře čitelný. Počínaje druhou stránkou první kapitoly jsou všechny stránky číslovány arabskými číslicemi, přičemž posloupnost stran je stále logicky zachována, ačkoli se místy objevují chyby v číslování, způsobené pravděpodobně pouze chybami tisku. Za stranou č. 31 následuje s. 52, poté s. 33, strana mezi č. 242 a 244 nese číslo 143, za stranou 354 následuje číslo 855, ale dále opět 356. Na konci stran při pravé svislici je zpravidla tištěna první slabika slova, popř. i celé první slovo z následující strany, patrně z důvodu snadné orientace v textu a udržení návaznosti. Jen zřídka je toto pravidlo porušeno, počáteční slabika prvního slova následující stránky chybí např. na straně 247, na s. 268, kde je přechodné slovo rozděleno (O-brazích), na s. 354 nebo např. na s. 345.

Latinka je v tisku používána zřídka. Je jí tištěno autorovo příjmení *Vieria* na titulní straně a dále poznámky při dolních okrajích stran, zřídka na konci kapitoly, odkazující na citované prameny, např. *S. Thomas Aquinas q. 14. de verit:* (s. 15), *In Lib: Exercit:* (s. 34), *Seraphici Flores folio 264* (s. 101), *Ludov. de Ponte in Sent.* (s. 291). Ani tyto poznámky ovšem nevyužívají výhradně latinku, v mnohých slovech je používáno dlouhé *f*, často i v kombinaci s běžným „s“ v jedné poznámce zároveň, např. *Pfalm. 4* (s. 14), *S. Albert. Magn. in Paradif, anim. c. 39* (s. 105), *R. P. Mathias Tanner in Societate JEsu Europaea* (s. 205). Místy se latinka objevuje i v textu, zpravidla při zápisu latinských slov či jmen, např. *Species* (s. 41), *Innocentius XII.* (s. 136), *Ioannes XXII.* (s. 137).

3.1 Psaní velkých písmen

Velká písmena stojí především na začátcích větných celků, lze však nalézt i případy, kdy věta začíná písmenem malým, např.: *A s každým stvořením to činí / co se jeho Božské Velebnosti líbí / aniž jemu kdo může říci: proč tak činíš? a daleko více / jak vidomých / tak nevidomých věci může stvořiti / nežli ráčil stvořiti.* (s. 7).

S velkým počátečním písmenem se bez výjimky píše slova a slovní spojení označující Boha:¹¹ *Bůh, Boží, Božská Velebnost, Pastýř, Strážce a Ochránce můj, Otec Nebeský, Stvořitel, Král Nebe*; stejně tak i jeho vlastnosti, např. *jeho Dobrotivost, Milosrdenství, Spravedlnost, Věčnost* atd. a také většina dalších výrazů s Bohem úzce spojených, jako např. *jeho Sláva, krása Stvoření jeho, Vůle Boha, Oheň Lásky Boží, Jméno Boží, Božské Vnuknutí*.

Naprosto pravidelně se s velkým písmenem objevuje i slovo *Ježíš*, u kterého se lze v textu setkat, ač spíše výjimečně, i s druhou majuskulí: *pro Svého Pána JEžíše* (s. 20), *Ach JESus* (s. 59), *in Societate JESu* (s. 205). Stejně tak je s dvěma velkými počátečními písmeny poměrně často zapsáno slovo *Bůh*, avšak nepravidelně a nikdy tehdy, stojí-li toto slovo v 1. pádě, např. *k BOhu* (s. II), *před BOhem* (s. 21).

S velkým počátečním písmenem se také píše slova úzce související s vírou a náboženským životem, např. *Duch Svatý, Tovarýšstvo Ježíšovo, Nebe, Peklo, Svatí na Nebi, Apoštol, Krystus Pán, Pravice Boží, Svátost Oltářní, Svatý Anjel Strážce, Slova Páně, Papež, Zpověď, Křest Vody; Křest Krve; a Křest Duchu, Knížka* (ve smyslu Bible), *Duše, Ovce, Odpustek* a mnoho dalších.

Velká písmena se píše i u řady slov, jimiž chce autor pravděpodobně vyjádřit svou úctu, např. *Člověk, Tma, Světlo, tato Knížka* (ve smyslu autorův spis), *Srdce, Rynky a Ulice Města Světa tohoto, Trestání, nevědomost Lidská, Nepřítel, Ctnost, Slunce, Rozum*.

Rovněž místní názvy a adjektiva od nich odvozená jsou psána s počáteční majuskulí, např. *v Starém Městě Pražském, Pokolení Izrehelská, Král Španihelský*. Také řada dalších adjektiv je psána s velkým písmenem. Kromě výše zmíněných případů se velká písmena objevují často u adjektiv těsně spjatých se substantivy, např. *Království Nebeské, Mořská Voda, Oko Lidské, Svátost Oltářní, Zemské sladkosti, Církevní Půst* apod.

Také označení postav, často zvířat, vystupujících v příkladových příbězích či přirovnáních, mohou začínat velkými písmeny: *Bažant, Had, Pes, Vrabec, Moucha, Slepice*. Velkým písmenem ovšem začíná i velké množství dalších slov, která nespádají do žádné z výše zmíněných skupin. Pravděpodobně se jedná o vliv němčiny, v níž se všechna substantiva píše s velkým počátečním písmenem.

---

¹¹ Jednoslovné i víceslovné příklady, u nichž nezáleží na konkrétním tvaru, ale na pojmenování jako takovém, uvádím v 1. pádě.

Za zmínku stojí také psaní velkého písmene *f*, pro něž se objevuje forma záznamu v podobě velkého znaku „f“ (*fialou, filip, S. františkem*).

Slova, na něž je na daném místě v textu kladen obzvláštní důraz, jsou někdy napsána celá velkými literami, např. *JEŽJSS a MARYA* (s. 134), *BVH* (s. 150), *JEZVS MARYA* (s. 342).

3.2 Psaní jednotlivých fonémů a grafémů

3.2.1 Souhlásky

Foném *v*

Foném *v* je důsledně zapisován jako *w* (*wěřila, Welebnost, Wůli, wyfoce, Žiwot*), neboť grafém *v* slouží, jak již bylo zmíněno, k zápisu fonému *u* na začátku slov.

Foném *l*

Pro zápis této souhlásky se objevují dva znaky, a sice běžné *l* (*ráčil, mělliby, podle, wffeliké*) a *l* s kličkou (*plakal, fpáchal, Mládenc, Pohlaví, neznamenal, zradil, člověk, mohl, nebylo*). Patrně se jedná o snahu odlišit zavřené a otevřené *l*, ačkoli pravidlo v použití obou znaků lze jen těžko stanovit. Nejpravidelněji je *l* s kličkou tištěno před samohláskou *a*, většinou také před *o* a místy před *u*, velmi často také na konci přičestí minulých; neobjevuje se naopak před samohláskami předními. Žádné toto pravidlo však neplatí stoprocentně, mnohdy je použití obou znaků spíše náhodné. Na krátkém úseku textu se tak vyskytují ve stejných či podobných slovech obě varianty, např. *spolu X pospoľu, dlauho X dľauho, byl X byľ* apod.

Foném *č*

Nejčastěji bývá zapisován písmenem *č* (*čili, ač, neyčastěgi, Oči, Umučenj, každičký*). Jedná-li se o slovo s velkým písmenem, zapisuje se *č* jako *Cž* (*Cžlověk, Cžtwrtek, Cžastěgi, we wffech Cžinech*).

Fonémy *d', t', ň*

Slabiky *dě, tě, ně* jsou psány téměř pravidelně obvyklým způsobem (*raděgi, Tělo, wěděl, w Koutě, těžký, o mně, poněwadž, fylněgffj*, stejně tak *di, ti, ni* (*widěti, puftila, Lidi, ani, mjnjm, narodil, ničehož*). Objevují se ovšem i slova psaná jiným

způsobem, např. *Tiežkoft* (s. 311), kde měkkost značí vložené *i*, nebo *Wejwi* (s. 5), kde se znak pro *d'* spojuje ještě s měkkým *i*.

S háčkem se běžně objevuje *ň*, např. *Žjžeň, Učiň, Truňk, wyňat, odměňowal*. Foném *t'*, po němž následuje zadní samohláska, je psán s vloženým měkkým *i* mezi obě hlásky: *Křestian, ſftiaſtná*; i v takovém případě se ovšem lze setkat i s běžným *t'*: *Děťátkem* (s. 222), podobně i na konci slova (*Děſſt', ponawrhnuť, nebt', ſtanet'*).

S vloženým *i* se ve stejných případech jako *t'* zapisuje i *d'*, avšak jen zřídka: *Diabla* (s. 320). Pro foném *d'* se v textu objevuje spíše způsob zápisu v podobě znaku podobnému smyčkovému *s*: *ſabel, poſte k Saudu, buſ*.

Pouze výjimečně se vyskytují slova, kde měkkost souhlásky není označena vůbec, např. *Obět, negakým*.

Psaní ě po souhláskách *b, p, m, v*

Psaní *ě* po souhláskách *b, p, m, v* se zpravidla neliší od současné češtiny. Jen ojediněle se objevují odchylky od dnešního stavu, např. psaní bez háčku nad *e* (*tim dřjwegi, čim lépegi*). Od současné normy se také někdy liší psaní *mě* a *mně*, např. *wedl mně, tomus mně naučil*. Pokud jde o psaní *ě* na začátku kapitoly, je tištěno jako *Je* (*MJelby*, s. 58).

Foném *j*

Vzhledem k tomu, že grafém *j* slouží k zápisu dlouhého měkkého *í*, je nahrazován znaky jinými, nejčastěji *g* (*gfj, gegj, doſahuge, tegden, Kagjcý*), méně často, bez výjimky např. v předponách *nej-*, se objevuje *y*: *neyſwětěgffý, neymjněg, neymenffý, gey*.

Využití grafému *g* nikterak nekomplikuje porozumění textu, jeho využití pro foném *g* je totiž velmi omezeno jeho celkově nízkým výskytem v českém jazyce: *Ewangelium* (s. 21), *Ignacya* (s. 79), *Generálnj* (s. 93).

V jediném případě značí grafém *j* stejný foném: *Swatého Ignacya z Lojoly* (s. 439).

V případě velkých písmen se objevují pro foném *j* dva znaky. Kromě již zmiňovaného *G* (*Gífté, Gjdlm, Gakož, Gméno, GEžíſs*) se místy vyskytuje i litera *J*, nejčastěji u osobních jmen: *Jobowi, Jaroljm, Ján Zlatouſtý, Jozeffůw, ſwatý Ján*,

S. Jeremiáfs, z Jara, Japonŝkých. Tato litera je totožná s velkým *I*, které se v textu také objevuje: *S. Ignácyus, Pokolenj Izrahelŝká (ale i na Yzrahele), Izáka, Indyánŝkých.*

Foném ř

Jedná-li se o malé písmeno, důsledně se používá znak s háčkem ř (*kteřj, řjkal, hřjch, nařjkánj, Břemeno*). Velké ř je zpravidla zapisováno jako *Rž (Ržetjzek, Ržeholnj, Ržehoř, Ržekla bych, Ržeč)*, zřídka se objevuje velký grafém Ř: *Řeč, Řekl, Řád*. U slova *prewyŝfuge* (s. 46) háček chybí.

Foném s

V textu se objevují tři druhy grafému *s*: běžné točené *s*, dlouhé *f* a smyčkové *s*¹². Pokud se jedná o velké písmeno, je většinou zapisováno znakem *S (Stwořitel, S. David, Sokol, Srdce)*, méně často pak jako smyčkové *s*, např.: z *Stolu* (s. 154), *Swatý Angel Strážce* (s. 163), *S. Angela Strážce* (s. 165), *Smysl* (s. 253), *S. Bernard* (s. 300); toto smyčkové *S* se také objevuje jako součást spřežky v kombinaci s *f* pro foném š (*Sfymona*, s. 139).

Na začátku, pokud jde o malé písmeno, a uprostřed slova se píše pravidelně dlouhé *f*: *poŝtavený, k flowum, ŝe, ŝwolenj, gakýmŝy, Ljtoŝt*. Na konci slov se používá točené *s (abys, třebas, Kryŝtus, u nás)*. Tento grafém se zároveň používá i pro předložky *s, se*.

Foném ŝ

Foném š je zpravidla zapisován spřežkou. V případě velké litery je tištěno jako *Sf*: *Kapitola Sfeŝtá, Sŝpatná, Sŝpendljček, Sŝalamoun*. Na začátku a uprostřed slova se používá spřežka *ŝŝ (ŝŝkaredé, ŝŝlapáme, ŝŝelby, myŝŝlenj, neŝŝtěŝtj, Pokuŝŝytel, lepŝŝý, wypuŝŝtěn)*. Uvnitř slova, následuje-li za fonémem š ještě *s*, se vyskytuje i *s s* dvěma tečkami *ŝŝ (z Towaryŝŝŝtwa)* - pravděpodobně proto, aby vedle sebe nestály tři stejné znaky.

Na konci slov se objevuje *ŝs*, což je bezpochyby ovlivněno pravidlem o zápisu fonému *s* na konci slov: *nebudeŝs, řekneŝs, přemůžesŝ, Werŝs, Ježjŝs, náŝs, Sliŝs*. Někdy se na konci slov objeví i *s s* dvěma tečkami *ŝŝ*: *pohrdáváŝŝ, budeŝŝ, můžeŝŝ, otewřeŝŝ, JEžjŝŝ, hledáŝŝ*. Tento znak se rovněž používá k odlišení dvou stejných fonémů vedle sebe ve slovech s příponou *-ŝí*: *neywyŝŝŝŝý, vyŝŝŝŝý*.

¹² Protože nabídka symbolů nedisponuje podobným znakem, odlišuji tento grafém jeho podtržením.

Je-li sloveso zakončeno spojkou *-li* (psáno bez spojovníku), foném *š* již nestojí na konci slova a píše se tedy jako *ff* (*wjffli*, *budeffli*, *wftaupiffli*).

Foném *z*

Pro malé písmeno je využíván jednotný znak. Velké písmeno je zpravidla psáno také běžným způsobem, jen zřídka se objeví znak podobný dnešnímu psanému velkému *e*¹³: *Zázraky*, *S. Zpowědí*, *Z čehož*, *Zásluhy*.

Foném *ž*

Pro velká i malá písmena a bez ohledu na postavení ve slově se používá grafém s háčkem, tedy *ž/Ž*: *požehnaný*, *že*, *do něhož*, *tehdáž*, *genž*, *žádný*, *strážce*, *wyložil*, *Žjly*, *Žaludek*, *Žiwot*. Někdy je ovšem těžké jednoznačně určit, zda se jedná o háček nebo o tečku.

Zdvojení grafémů

Zdvojení grafémů se vyskytuje ojediněle. Ke zdvojení grafémů dochází především u grafému *f*: *Jozeff Jozaffat*, *Sfyffy* (z něm. = lodě), *Seraffjna*, *Kffafftuf*, *douffati*; ačkoli to není pravidlem (*S. Efrem*, *Serafinſký*). U slov začínajících písmenem *f* však ke zdvojení většinou nedochází: *frantiffek*, *filip*, *fiala*, *filozoffa* x *ffortelem*.

Zdvojený grafém *l* najdeme ve slově *Bulla* (s. 133), u něhož se ještě dodržuje původní latinský pravopis; v současné češtině se píše pouze s jedním *l*. Podobným příkladem je i slovo *Summa* (s. 137), latinský vliv je patrný i ve spojení *na procesfý*.

I v případě některých dalších souhlásek dochází k jejich zdvojování, avšak jde pouze o ojedinělé jevy. Objevuje se zdvojený grafém *d* (*w raddě*, s. 9), *n* (*dřewěnné*, s. 31, *Tyranna*, s. 20, *Plátěnný*, s. 188, *S. Zuzannou*, s. 297), *t* (*Swattofti*, s. 34; častěji však *Svátofti*).

Ve slově *Cezareenſký* (*Biskup Cezareenſký*, s. 298) se setkáváme se zdvojenou samohláskou *ee*.

---

¹³ Protože nabídka symbolů tímto znakem nedisponuje, pro odlišení takto zapisovaný grafém *z* v tomto úseku odlišuji jeho podtržením.

3.2.2 Samohlásky

Foném *u*

V případě samohlásek je třeba zmínit způsob zápisu fonému *u*. Zatímco uprostřed slov nebo na jejich konci je psáno klasickým způsobem, na začátku slov, po předponě, popř. na místě předložky je k zápisu používán grafém *v*: *včín*, *vmřjti*, *nevbljžjfs*, *vhelný*, *Uměnj*, *vpěnlivě*, *vzřewffý*, v *Jana Kamenického*.

Délka *u* tohoto fonému je uprostřed a na konci slov označována kroužkem (*Wúle*, *Búh*, *Trún*, *zúftává*, *Králů*, *děkúj*), na začátku slov se dlouhé *u* diftongizuje v *au* (*Aumysl*, *auzkost*, *Auřad*, *auzké*).

Dvojhláska *ou*

Podobně i dvojhláska *ou* se zapisuje jako *au*, přičemž není činěn rozdíl mezi postavením v základu slova či v koncovce: *kaufek*, *střjdmou*, *studenau Wodau*, *kaufati*, *kteraužto*.

Psaní *i* / *y*

Po tvrdých souhláskách je důsledně dodržováno psaní tvrdého *y*, a to i u slov cizího původu (*Patryarcha*, *škrytá*, *Krystus*, *Nebešký*, *Djtky*, *Swatý*, *Marye*, *špatný*, *zahýnou*, *Harmony*, *Danyel*, *Hystorye*).

Tvrdé *y* se pravidelně píše rovněž po některých dalších hláskách: po *c* (*Cýřářským*, *šwemu Dobrodincy*, *Ignacya*, *Nedegž se přemocy Lakomcy*, *chcy*, *Cýrkew*), po *š* (*Panj naffý*, *neydokonaleyšým*, *nepolepšyšli mu*, *Duffý*, *štiašněgšý*), po *s* (*mufýš*, *šyněgšých*, *gakýš*, *pošyluje*, *neprofýš*), po *z* (*pocházy*, *mezy*, *we wšfech Přjběžých*, *nacházý*, *Wyrazil*). Jen výjimečně je toto pravidlo porušeno, např. *Duffi* (s. 352), *Šjpy* (s. 418).

Ypsilon stojí také na místech spojky *i*.

Kromě toho se místy objevují odchylky v psaní *i/y* od dnešní pravopisné normy. Tyto odchylky se týkají psaní *i/y* ve vyjmenovaných a jim příbuzných slovech (*zbitečnosti*, *pišně*, *wylýti*), koncovek podstatných jmen (*Ucho Jehli*) i psaní slov přejatých (*Babilonský*). Některé odchylky jsou nejspíše způsobeny oblastními odlišnostmi (*Slunýčko*, *hudebných Nástrogů*, *tři Kamýnky*). V některých větách není dodržena shoda přísudku s podmínkem: *na němž byli malovaný čtyry strany Světa, wěcy byli nápomocné, abychom / co se nás tkne / nehledaly více zdraví nežli nemoci*.

Psaní ě

Grafém ě bývá většinou tištěn jako *e* s háčkem. Přesto se objevují případy, kdy nad grafémem zjevně není háček, ale čárka: *Wézněm, béžjfs, Swéta*.

Označování délky

Délka samohlásek je zpravidla značena čárkou (*dobré, zlým, na počátku*). Místy se nad dlouhými samohláskami objevuje tečka, těžko však určit, zda se nejedná pouze o nedokonalost tisku. Výjimkou je označení kvantity přehláskou v případě *Twář twä* (s. 12).

Foném dlouhé měkké *í* je důsledně psán jako *j* (*náfylj, myfflenj, odwrátjfs, odpjrati*), krátké měkké *i* je tištěno běžným způsobem s tečkou.

O rozdílech v délce samohlásek oproti současné češtině bude podrobněji pojednáno později v souvislosti s barokní češtinou.

3.2.3 Přepis dalších jevů

Kolísání pravopisu u slov stejného základu

U některých slov se objevuje různý pravopis, ačkoli jde o slova utvořená od stejného základu, někdy můžeme tyto nepravidelnosti sledovat přímo u stejných tvarů slov. Kolísání pravopisu v délce již bylo zmíněno, dále se projevuje např. u těchto slov: *wífoce X wyfoký, Sacramentů X Sakramentů, spůsob X způsobem, Sljfs X Slyfs, nějaké X nejakým, zpomínej X wzpomínej, gináce by X ginačeby, Maryi X Marygi, poněwadž X poněwadž i poněwádž, Wýchod X Weychod, wětffý X wétffý, wffickni X wffýchni, rácil X rácil*, to je ale nejspíše chyba tisku. Podobných slov vzniklých pravděpodobně chybou v tisku se vyskytuje více, např. slovo *teby* (s. 53).

Hranice slov¹⁴

Hranice slov v textu se mnohdy velice liší od dnešní pravopisné normy. Přísllovečné spřežky a některé spojky jsou často tištěny jako dvě slova (*bez pochyby, a však, co pak, na věky, i hned, Bohu žel, a neb, ku příkladu, na škodu, z řídka, na nejvejš, bez počtukrát*). Některá slova jsou naopak tištěna dohromady, často např.

¹⁴ Protože základní pravidla přepisu již byla stanovena výše, neponechávám již dále původní grafémy, pouze zachovávám rozdíly v délce, psaní velkých písmen a další jevy, na které se právě zaměřuji.

předložky s tvary zájmen: *předemnou, sevším, odemně, bezevši peče, semnou, počem*, ale i další výrazy: *jednohokaždého, abeřefs, natřetím*, popř. spojení zápornky *ne: nepak, nehned*. Je ovšem těžké určit, kdy jde vskutku o záměr a kdy se jedná pouze o náhodně vzniklý soutisk. Někdy lze v textu nalézt totéž slovo v obou variantách, např. *a neb X aneb*.

Slovesa se spojku *-li* jsou psána pravidelně bez spojovníku: *neníli, Ržeknešli, mášli, Rozumíšli, Chcešli, budeli, hodnáli jsem, nezachutnalli*.

Obdobně i podmiňovací částice *by* se píše velmi často dohromady nejen se slovesným tvarem, ale bývá připojována i k jiným slovním druhům, často například ke spojkám: *mělby, mohlby, kdožby, jinačebly, čehoby, takby, snadby, pročby, netolikoby, aleby, kteréby, žeby, protožby, nežlibys* a podobně.

Dělení slov na konci řádku je označováno šikmo položeným rovnítkem, někdy jde o těžko specifikovatelný znak podobný větší tečce či silnější pomlčce (zde kvalita tisku bohužel neumožňuje přesnou identifikaci znaku), přičemž samotné dělení slov probíhá na hranici slabik. Jen zřídka je slovo rozděleno bez označení (např. *kte-rý* na s. 66), patrně z důvodu nedostatku místa.

Psaní tvarů jsou X sou

Odlišnosti od dnešního stavu spisovné češtiny vykazuje i psaní tvarů slovesa *být*. Ve významu existenciálním a je-li sloveso *být* užito jako spona, převažují tvary *js-* (*byl jsi uvnitř*, s. II, *mnohá jsou Smilování tvá*, s. II, *jsi Všemohoucí*, s. V, *kde jsi srdce mé*, s. 1, *některé Žíly jsou blíž Srdce*, *Já jsem Strážce a Ochrance tvůj*, s. 3, s. 44, *zlaté Šípy jsou oní*, s. 85, *jsou živí*, s. 85, *jste plní loupeže a nestřídmosti*, s. 85, *jsem dobrotivý*, s. 89, *já jsem Muž váš*, s. 90).

U tvarů, kde sloveso *být* plní funkci pomocného slovesa pro vytvoření minulého času, se užívají jak tvary s *j-* (*bloudila jsem*, s. I, *osvítíl jsi mne*, s. II, *řekla jsem*, s. 87, *zarmoutila jsem se*, s. 87, *počala jsem se báti*, s. 88, *smilnila jsi*, s. 89, *poděkovala jsem*, s. 163, *ráčil jsi začítí*, s. 164), tak tvary bez *j-*, např. *pomyslila sem na něho*, s. VII, *toužila sem*, s. VII, *schodila sem Rynky*, s. 1, *vyslala sem Posly své*, s. 1, *my sme ho neviděly*, s. 1., *řekla sem*, s. 1, *ty si stvořil*, s. 9, *co sem činil*, s. 314. Lze říci, že oba způsoby zápisu se v textu střídají – v části textu převládá zápis s *j-*, poté zase převažuje psaní bez *j-* atd.

Tvar *jest* se píše důsledně s *j-*, stejně tak po záporkách následují vždy tvary s *j-* (*nejsi, nejsem, nejsou*). Tvary s *j-* se píše také v případě přechodníku přítomného: *jsa zavřený*, s. 4, *jsouc uvedená*, s. 165.

Zkratky

Nejčastěji je v textu zkracováno slovo *Svatý* (ne však pravidelně ve všech případech), a to buď jako *S.* (nejčastěji), nebo i jako *Sv.* (např. *Sv. Františka*, s. 91). Zajímavý je způsob označení několikanásobných větných členů, kdy se k oběma částem tohoto spojení vztahuje stejné zkracované slovo - v textu jde o dvojice světců, např. *SS. Apoštolův Petra / a Pavla, SS. Filipa / a Jakuba, SS. Šimona a Judy* (s. 139).

Jen výjimečně najdeme u zkratky naznačenou pádovou koncovku: *od S^o Ambrože* (s. 29).

Zápis řadových číslovek u jmen

Číslovky označující pořadí osob v nějaké řadě jsou zapisovány dvojitým způsobem, a to jak tradičním, tedy římskými číslicemi a tečkou za nimi (*Papeže Benedykta XIII.*, s. 133, *Urbanus IV.*, s. 135), který v textu převažuje, ale i slovy: *Maximilian první, Rudolf druhý*, s. 50.

Psaní cizích slov

Cizí slova latinského původu se v textu vyznačují svou nesklonností ve všech pádech, ačkoli v dnešním jazyce běžně skloňována jsou: *podle Evangelium, svatého Evangelium, v čas Evangelium, tomu Polnímu Lilium*.

Některá cizí slova si ještě zachovávají svůj původní pravopis s *th*: *Bartholoměj, Kathar*.

Latina se projevuje i u jména *Tomáš Akvinský* – v textu je psán většinou s *q*: *S. Tomáše Aquinského*, s. 299. Objevuje se však i v dnešní podobě: *Tomáš Akvinský*, s. 234.

Vlastní jména zakončená na *-us* přijímají při skloňování koncovky nejčastěji k celému slovu: *proti Origenesovi* (s. 60), *S. Bazyliausovi* (s. 153), *po S. Partyarchovi Ignácýusovi* (s. 204), *s Svatým Františkem Xaveryusem* (s. 422). Pouze ojediněle jsou tato slova skloňována dnes běžným způsobem: *příkladem Svatého Ignacya z Lojoly* (s. 439).

Další případy odlišného pravopisu

V textu se objevuje celá řada dalších slov s odlišným pravopisem od dnešního. Slovo *anděl* či *andělský* se píše důsledně s *j*: *Anjel Strážce, S. Michala Archanjela*.

Někdy se vyskytují dubletní tvary: *Marýně z Eškobar* (s. 79; tento zápis v textu převažuje), *Marýně de Escobar* (s. 107).

K dalším příkladům odlišného pravopisu patří např. tato slova: *předce, nětco* (a tvary odvozené, např. *nětčemu*), *ješto, sformoval, třpítěti se, vzáctnému, pišný, skroušenost, zbírat, spívalo se*.

4. INTERPUNKCE

V textu se uplatňuje téměř celá škála interpunkčních znamének, která se používají v současném jazyce – tedy tečka, středník, dvojtečka, otazník, vykřičník a závorky, pouze čárka se v textu téměř neobjevuje. Hojně je však používána šikmá čára přes řádek, tzv. virgule. Funkce znamének se ne vždy shoduje s jejich dnešním využitím, interpunkční znaménka především člení text na kratší úseky s ohledem na možný přednes.

Tečka

Tečka je tištěna na koncích vět a souvětí, není-li použito jiné znaménko, dále za zkratkami (*S. Máři Magdalená, S. Augustýn. S. Kateřině, Krysta P.*) a řadovými číslovkami zapisovanými číslicemi, a to i v případě letopočtů (*do 8. pokoje, s. 270, Léta Paně 1319., s. 62*), někdy dokonce i za číslovkami základními (*nabývá 3000. Lét odpustků, s. 137, jeden Rok a 40. dní Odpustkův, s. 138*).

Tečka se píše rovněž za názvy jednotlivých kapitol (*Kapitola první., s. VII, Kapitola druhá., s. 4*) a podkapitol (*O Chudobě Řeholní., s. 223*), za „podnadpisy“ (*Choť Krysfová ptá se Chudoby / Čistoty / a Poslušenství / viděly-li jejího Milého., s. 221*). Tečka stojí pravidelně i za symbolem paragrafu a jeho číselným označením (§. VI., s. 198) a většinou i za poznámkovým aparátem pod textem: (*b) Psalm. 33., s. 115*, ale též bez tečky: [*a] Eccii: 3c. (b) S Ignat de Lojola, s. 94*).

Ojedinele se setkáme se situací, kdy tečka za větou chybí: *A vysoce sobě važ Odpustkův / a nezameškej žádných / které budeš moci získati A važ sobě Odpustků tak vysoce...* (s. 128).

Čárka a virgule

Čárku ve funkci, kterou v textu zastává dnes, najdeme na titulní straně (*Ježíše Krysta, Jakož napomíná Izaiáš řka...*), dále se používá v latinských citátech, které se ovšem v textu objevují jen velmi zřídka (*Te DEum laudamus & c. Te ergo quæsumus, na Kolena svá klekne, s. 135*).

Místo ní se v textu užívají jiná interpunkční znaménka, především šikmá čára, tzv. virgule. Její postavení ovšem zcela neodpovídá dnešnímu použití čárky, neboť plní zároveň i funkci pauzy: *Ovšem daleko vzáctnější / vyšší / a větší jest ten / který pohrdává Slávou pomíjející / nežli ten / který ji sobě mnoho váží / hledá / a nachází:*

nebo kdo k ni Srdce své přikládá / jsa Pánem jiných / jest Služebníkem / poddaným / a Vězněm jejím / a jsa jiným předložen / dává ji samé po sobě šlápati. (s. 196-197)

Středník

Středník je v textu používán velice často. Ve srovnání s využitím středníku v současném jazyce plní mnohem širší funkci. Dnes se středník používá především k označení výraznějších předělů ve větě, než označuje čárka. V textu středník nejčastěji odděluje jednotlivé věty v dlouhých souvětích. *Řekla jsem / že by Řeholník své Myšlení / rozdílne od Vůle Vrchního / mohl Vrchnímu přednesti / soudili že jest od Boha; a že by veliký pozor měl na to dáti / aby snad své nezřízené Žádosti / za Božskou Vůli nedržel; a ještě pravím: nebo se d'ábel začasté činí Anjelem / a svou Lež předstírá / jako Pravdu a Slovo Boží. (s. 257).*

V některých případech, odděluje-li např. krátké větné úseky v bohatě rozvitém souvětí, pak středník nahrazuje spíše dnešní čárku: *Považ jak velmi divný a slavný jest Bůh v pěti smyslech Života: Nebo kdo po Západu Slunce na vysokém vrchu času letního stojí / vidí Měsíc / a Hvězdy na Nebi; vidí zemskou Aurodu na Polích; vidí stromy v Lesích; vidí Domy v Městě; a poněvadž to vše spolu vidí / bez pochyby všech těch věci Species aneb Obrazy / schází se v jednom Povětrí / na jednom místečku / před jeho Okem / a však se ve spolek nezmíchají / a sobě překážky neučiní / protož Oko všecky ty věci bude rozdílne viděti. (s. 41)*

Je-li středník použit ve funkci dnešní čárky, může stát i před spojkou *a* spojující věty či větné celky v poměru slučovacím. *...ale Milý tvůj na tebe čeká: nebo ne pro Anjely / ale pro tebe ráčil zůstatu u Velebné Svátosti Oltární; a s tebou / nepak s Anjely na Světě přebývati / pokládá sobě za Rozkoš. (s. 306)*

Dvojtečka

Hojně užívaným interpunkčním znaménkem v textu je i dvojtečka. Tradičně stojí za větou uvozující citaci nebo přímou řeč. Nutno ještě podotknout, že citovaný úsek nikdy není označen uvozovkami (mnohdy je však tištěn menším písmem). *Nelekneš se žádného Protivenství s S. Mojžíšem / o němž S. Pavel dí: Jakoby viděl neviditedleného / tak se utvrdil (k) Ovšem přítomnosti svého Boha tak byl posilněn / že se nebál žádného protivenství. (s. 298).* Existují i případy, kdy autor nerozlišuje přímou a nepřímou řeč – dvojtečka naznačí přímou řeč, za ní ovšem následuje např. spojka *že*, která uvozuje řeč nepřímou. *Časem svým potresci bezbožného / a koho budu chtíti učiním Svatým; nebo*

o mne jest psáno: že dosahám od konce až do konce mocně / a pořádám všecko libezně.
(s. 114)

Dvojtečka je rovněž tištěna ve složitých souvětích: *Považ Duše / neni-li ten Hřích mezi všemi hříchy néjvětší: a oplač jako slepotu těch Bezbožníků / tak nedbalost těchto / kteří jsouce povinní takové hříchy trestati a přetrhovati ke všemu mlčí: ješto kdyby mezi Turky někdo Psu nadal Machometů¹⁵ / snad by byl pro tu potupu a zlehčení Machometovo / za živa upálen.* (s. 56).

Někdy dvojtečka označuje začátek výčtu, např.: *Ku potvrzení toho Léta Paně 1319. v Srdci Markéty de Castello nalezený jsou tři Kamýnky: na jednom z nich bylo vyobrazené Dítě Ježíš; na druhém Blahoslavená Panna Marya pod korunou; na třetím S. Jozeff v zlatém Oděvu.* (s. 62) V některých případech odděluje dvojtečka i jednotlivé části výčtu samotného a zastupuje tak funkci dnešní čárky. *Ku příkladu volej k ní takto: Zdravas Bráno Nebeská / Outočiště i Naděje má: bud' zdráva Bráno zlatá: Nezavírejž se mi v hodinu smrti mé / Bráno šťastná: Matko předivná: Panno a Matko Boží: Příčino naší radosti: Potěšení zarmoucených: Královno všech Svatých oroduj za nás.* (s. 64).

Velice často dvojtečka rozděluje větný celek na tvrzení a jeho odůvodnění či vysvětlení: *Nad to když vychází z Kostela aneb z Kaple / v které zůstává Velebná Svátost Oltářní / měl by pozor dáti (zvláště nevidi-li ho žádný) aby proti Synu Božímu hřbetu neobrátil / příkladem Svatých třích Králů: nebo oní učinívše svou Poklonu Dítěti Ježíši / a davše jemu své Dary / tak vyšli / jako byli přišli: neobrátili zajisté hřbetův svých proti jeho Velebnosti.* (s. 67)

Otazník, vykřičník

V textu jsou využívány dva různé symboly označující otazník. Vedle dnes běžného znaku ? je ještě využívána vlnovka položená nad tečkou. Oba tyto znaky jsou používány bez zjevného pravidla.

Tázací věty jsou v textu velice časté, ať jde o otázky, na něž je očekávána odpověď (*I řekla sem k ní: viděla-lis toho / kterého miluje Duše má?*, s. 5), nebo o otázky řečnické (*Ač kdykoliv Člověk zahyne / tak jeho Osobě zahyně Svět / jakoby ho*

---

¹⁵ Machomet = Mohamed. Dle TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

více nebylo: nebo jaký jest spolek mrtvému s Světem? a jaké obcování Světu s mrtvým?, s. 190), které převažují. Věta následující velmi často začíná malým písmenem.

V jednom případě se poněkud nelogicky objevuje otazník uprostřed věty: *Zdaliž tvojí dobří Skutkové nejsou pouhý Dar Boží? kterýžto že přijímáš od Boha / protoť se nemůžeš chlubit.* (s. 211).

Vykřičník stojí nejčastěji na konci vět zvolacích, i po něm často následující věta začíná malým písmenem. *O Pravdo a Světlo Srdce mého / nech ať mi více nemluví temnosti mé! byla jsem přilnula k Marnosti ...* (s. IV)

Závorky

Závorky v textu obsahují různé vsuvky, např. *Ano i tehdáž / když učil Svět / velmi kryl svou Moc a Ctnost: nebo tak s Lidmi obcoval / jakoby jim podobny byl; protož ho bezbožní nechtěli uznati za Svatého; nýbrž (jakž jsem již řekla) měli ho za hříšnika.* (s. 218), dodatky a vysvětlení k textu: *Mých Darův (dí k S. Máří Magdaléně z Pazzis) ať žádný na tobě neznamená / krom těch samých / kterým ten Ouřad ode mně jest svěřen.* (s. 217) nebo se v nich rozvádí a vysvětlují myšlenky z hlavní větné linie: *Ti Boha chválí / a zpívají jeho Velebnosti dnem i noci: ne proto že se sami poslouchají (poněvadž v tom žádného zalíbení nemají / ale raději nechut' podle Těla) ale pro to samé / že je Bůh slyší / a ráčí v tom své zalíbení jeho Božská Velebnost míti.* (s. 251 - 252)

Někdy je do závorek vložena uvozující věta citátu: *Život zajisté náš (dí S. Řehoř) jest Cesta Cesta / kterouž jdeme do Nebeské Vlasti; protož podle tejných¹⁶ Soudův Božích často padáme do rozličných Bíd / abychom snad nezamilovali Cesty místo Vlasti.* (s. 358).

Závorky rovněž slouží k označení odkazů k citovaným pramenům, v těchto případech závorky obsahují jen latinkou tištěné písmeno a nepravidelně se zde setkáváme i se závorkami hranatými.

---

¹⁶ Tejný = tajný. Dle TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

5. BAROKNÍ ČEŠTINA

Vývoj spisovného jazyka¹⁷ v období baroka byl ovlivněn celou řadou faktorů. Situace ve společnosti byla napjatá. Hospodářský a politický vývoj vedl k prohlubování rozporů mezi bohatou šlechtou a církví na straně jedné a prostředním měšťanským a venkovským na straně druhé, mezi katolíky a nekatolíky. V oblasti kulturního vývoje doznívají ideje humanismu, které se mísí s počínajícím barokem. Pokusy protestantů o obhájení svých potlačovaných práv skončily neúspěšně. Napjatá situace nakonec vyvrcholila 8. listopadu 1620 bitvou na Bílé hoře, české stavy zde byly poraženy a vlády se opět ujali Habsburkové, čímž byla umožněna rekatolizace českých zemí a také nástup baroka.

Čeština doby pobělohorské bývá charakterizována jako doba jejího úpadku, tyto názory již však byly překonány. Nelze ani tvrdit, že právě v této době čeština začala upadat, tento proces začal již dříve a v období barokním se pak projevil nejmórazněji. Zásadní vliv na tento vývoj měla proměna společnosti v období pobělohorském – šlechta a měšťanstvo nekatolického vyznání odešlo do emigrace, čímž se rapidně snížil počet nositelů a propagátorů spisovného jazyka a také kulturně aktivních lidí, a ačkoliv tito v emigraci nadále psali česky, doma byla čeština utlačována. Její funkce jako jazyka vědy, literatury a administrativy postupně slábla; čeština byla nahrazována především němčinou a latinou.

Nejen že český jazyk ztrácel své aktivní mluvčí, značně zesláblo i české vzdělané literární publikum. Nově přicházející šlechta z ciziny preferovala svou původní kulturu i jazyk. Kromě exulantů a duchovních tak čeština přežívala jen v nižších stylových rovinách – v mluvě venkovanů, v literatuře vesměs v tvorbě určené širokému publiku z řad prostého lidu (knížky lidového čtení, kramářské písně apod.). Literatura vysokého stylu se postupně vytrácela.

Velký důraz se kladl na současný mluvený jazyk, jenž se zajisté promítal i do literární tvorby. Právě v barokním období probíhala *výrazná nářeční diferenciac* *mluveného jazyka a v 2. pol. 18. stol. dosáhla vrcholu* (Karlík a kol. 2002; s. 70).

Vývoj hláskosloví byl v této době již ukončen. V této rovině text nevykazuje mnoho výrazných odchylek od současného stavu spisovné češtiny. Neseťkáme se

---

¹⁷ V této kapitole čerpám především z: CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985 a KARLÍK, P. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

například s protetickým *v-* apod. V kořenech slov i jejich koncovkách se někdy projevuje diftongizace *y* → *ej* (*smejšlí, na nejvejš, tejden, z neskončenejch Zásluh Krystovejch, Veyklad, Pejcha, neostejchat se, mejlit se*), méně často pak *í* → *ej* (*zejtra*).

Místy nalezneme projevy úženi *é* → *í*, především v koncovkách, ale i v základech slov (*nespolíhej na mne, s. 38, po celým Světě, s. 126, při obyčejným ranním / poledním / neb večerním Zvonění, s. 132, z Ducha svatýho, s. 132, každýho dne / při kterýmkoliv z těch trojich Zvonění, s. 133, pokaždy, s. 134, každý ráno, s. 142*). Objevují se i spojení, kdy jeden z přívlastků závislých na témže slově je ve své koncovce úžen a druhý ne: *že ty všeckny pobožný Činy tvé, s. 143, nejakému dobrýmu Skutku, s. 143*.

Zcela výjimečně se setkáme s ryze nespisovnými tvary (*ty Svatý Jména, s. 134*), poměrně často i ve shodě přísudku s podmětem, která byla v období baroka rozkolísaná (*a slova tvá nezapáchali chlípnosti, s. 124, Takovým způsobem byli okřtěný Nemluvňátka, s. 28*).

Dnešní dlouhé *ú* se na počátcích slov či v předponách diftongizuje v *ou* (*oumyslem, zoumyslně, ouzké, Outočiště, oučastní*), nebo toto *ú* ztrácí svou kvantitu (*Usta, usudku, Zlatoustý*). Tento jev se nejčastěji projevuje na začátcích slov, zřídka i po předponě či ve složenině. Ve slově *pavoučina* se dvojhlaska *ou* objevuje místo *u* krátkého.

Některá slova vykazují oproti dnešní češtině rozdíl v jejich hláskovém složení, často se jedná o foném *š* na místě dnešního *s*: *Papršlek, poškvrna* či *poškvrněný, škořepiny, nešená*. Jen výjimečně se vyskytuje zjednodušení souhláskových skupin, např. *propučené, s. 143, jez a pi, s. 148* (podobně *jez a pí, s. 156*), *musí býti prázen obtěžujícího Pokrmu a Nápoje, s. 155*. S odchylkou od současné češtiny se setkáme i u slova *literární: ve všelikém Literním Umění, s. 151*).

Velmi rozkolísaná je dobová kvantita slov, text obsahuje velké množství duplicitních tvarů a tvarů psaných odlišně od dnešní pravopisné normy, přičemž často není zcela jasná motivace konkrétního způsobu zápisu. Tato rozkolísanost v délce samohlásek je následkem jazykového vývoje, v žádném případě nejde o projevy úpadku jazyka v době barokní, jak některé starší práce uváděly. *Pohyb v oblasti kvantity v něm začal koncem 15. století, pozvolna postupoval – brzděn knihtiskem – i ve století následujícím, sílil ve století 17. a přímo bujel ve století 18.*¹⁸

¹⁸ JANEČKOVÁ, M. Jazyk Tannerovy legendy o páteru Albrechtovi Chanovském. In *Studia Comeniana et historica*, 33, č. 69 – 70, 2003, s. 158.

Velkou roli zde přitom sehrál vliv mluveného jazyka. *Protože se pak tento jazyk postupně konstituoval jako dosti uzavřený, ale navzájem od sebe rozrůzněné celky nářeční, vznikl nejednotný obraz kvantity skládající se z prvků mnohdy sice paralelních, analogických, často však i zcela protichůdných, a to i v rámci téhož slova, ba téhož jeho gramatického tvaru.* (Janečková, 2003; s. 158)

Jak již bylo řečeno, slova, která se v kvantitě odlišují od současného stavu spisovného jazyka, se v textu vyskytuje velké množství. Objevují se jak vokály krátké na místě dnešních dlouhých, tak vokály dlouhé tam, kde dnes stojí krátké, přičemž kladení dlouhých a krátkých samohlásek u těchto odlišných výrazů většinou nevykazují příliš velkou systematičnost. Naopak se velmi často objevují paralelní tvary, výjimkou nejsou ani co do kvantity nesourodá spojení, kdy si jedno slovo délku zachovává a druhé je psáno krátce (*s Duši i s Krví, sladky a přímý jest Pán, na svého Mileho, tím nejtvrdějším Dyamentem, mezi tím Listím*).

Krátké samohlásky na pozici dnešních dlouhých se objevují velmi často, avšak většinou nepravidelně. U podstatných jmen jsou v některých případech krátce psány koncové přípony (*více věci, pohrdal mou ničemností, k hříšníkum, s žádostí, s ponížeností, s Duši, dnem i noci, nebyla Mučedlnici, s pomoci Boží*), odlišná kvantita se projevuje i v kořenech slov (*k znamosti, chytali Šipy, slava, Lice*) či slovotvorných příponách (*slovička, Kořinek*). Místo dlouhého *ú* na začátcích slov se pravidelně tiskne *u* krátké: *u Ust, podle Usudku, v ustech*.

U přídavných jmen bývají nejčastěji krátce tištěny koncovky (*jest opatřny, líbezny, Člověk nejša pokřtěny*), méně často pak samohlásky v základu slova nebo v předponě: *vzdalená, přístupný, obzvláštní, přímý, bílé, nerozdilnou*.

Ztráta kvantity se často projevuje i u zájmen: *tva Dcera, tím, ke vši svatosti, Tim dřívěji čím lépeji, poděkovavši ji, pro sebe sameho, ja, do ni*.

Kratší samohlásky oproti současné češtině velice často vykazují slovesa, a to na jakékoli pozici ve slově: *vstoupiš-li, řídíš, zalevá, davá, vyvesti, nerozšíři tě, zůstávaš, obrátila, nasleduje, chvalíme, Líbiš se, doleti, hejba se, rusti, miti, nezkadeřavi*.

Méně často se odchylky od dnešní kvantity projevují u neohebných slovních druhů: *na nejvyš, nejposleze*.

Jak již bylo zmíněno, tyto změny se projevují většinou nesystematicky a nahodile, a proto se v textu napříč slovními druhy často objevují paralelně stejná slova psaná dlouze i krátce, např. *šabel X šabelské, Krali můj X Králi můj, přítomné X*

přítomneho, Mlekem X Mlékem, polibilo X políbily, doleti X poletí, sladky a přímý jest Pán X sladký jest Pán, přímý X přímý.

Některé výrazy se naopak vyskytují v delších tvarech, než je v současném jazyce obvyklé. I zde však platí silná rozkolísanost v užívání dlouhých či krátkých tvarů, často se opět setkáváme s dubletními tvary: *Krýstus X Krystus, abý X aby, poněvádž X poněvadž, Sýn X Syn, měl bý X měl by*; někdy jde dokonce o celé části vět: *snád bys býlá záhýnulá X snad bys nebyla.*

U podstatných jmen se odchylky projevují nejčastěji v koncovkách (*mezi Hovadý, pro nás Lidí, na kusý rozsekati, po vůní, Tři dní, strachý*), ale i v jejich kořenech či předponách (*mnoho lét, Rozúm, výzdvižení, Náději, bez Týtule*). Kolísání v délce lze dále pozorovat u přídavných jmen (*Moudrosti Šalomounový, obýčejných, výsoce*) a zájmen: *mezi nimí, s ními.*

Velmi často se od současného jazyka liší v délce slovesa. Dlouhé konsonanty stojí často v příponě *-ůj* (*nemilůjž, vstupůj, děkůj X nepochybuji*), ale i v mnoha jiných případech bez ohledu na postavení samohlásky ve slově (*byli odchování, nedájíc, ukázovalo, posílíš, cvíč se, poníž se, pochýbiti, jměnuji, býla*).

Hojně se objevují dlouhé samohlásky u příslovcí, předložek a spojek (*tedý, ale í, kdýž, někdy, posawád, jakobý, kdobý, vždyčký, mezí, kdýby*), ačkoli lze jen stěží vysledovat systematickost v jejich užívání. U těchto slovních druhů existuje snad nejvíce dubletních tvarů, např.: *poněvádž X poněvadž, ale í X ale i, kdýž X když, abý X aby, Nebe í Země X na Nebi i na Zemi, mezí X mezi, á Králi Nebeskému X a nejlepší bude, jakobý X jakoby, kdýby X kdyby atd.*

V rovině slovní zásoby se kromě latinských či z latiny přejatých slov objevují v omezené míře i germanismy, většinou více či méně přizpůsobené češtině (*vinšovat, Truňk, Grunt, kunstovný, Flastr*).

V rovině slovo tvorby¹⁹ je nápadné hojné užívání slovesných substantiv (*Zatracení, odpuštění, slitování, Trestání, Prikázání, mrtvení, milování, přetrhování, meškání*). Místy se v textu vyskytují zdobněliny, přičemž zdobňovány jsou i jiné slovní druhy než podstatná jména, např. *slovíčka, snadniče, dušičkám, Větríček, chudičky*. Složeniny nejsou využívány příliš často, přesto nějaké v textu najdeme, např. *blahoslavený, prvorozený, zlořečený, Všemohoucnost, každodenně.*

---

¹⁹ Vzhledem k tomu, že hlavní náplní mé práce je rozbor textu po stránce morfologické a syntaktické, uvádím zde jen nejvýraznější jevy.

Adjektiva, ale i substantiva a adverbia upoutají příponou *-el*, do které je vloženo ještě *d*: *smrtedlný, neukojitedlně, nevyslovedlný, nevypravededlný, prozřetedlnost, spasitedlný, neporušitedlnost*.

Morfologickou a syntaktickou stránkou textu se zabývám v další části své práce, proto ji zde vynechávám. Ještě než k ní přistoupím, zmíním se o vyjadřování záporu. V textu se uplatňuje zápor větný i členský. Převažuje zápor větný, který popírá celý obsah věty: *ješto Člověk mezi Hovadý vychovaný nebude mluvit*, s. 43, *kdyby se v Duchovních věcech necvičili; kdyby poníženi nebyli ; a kdyby se nepostili?*, s. 152, *Neměl by sobě oblibovati více toho / nežli druhého / aby snad něčeho nepožádal...*, s. 264, *A proč by Člověk těch svých Potřeb / pro Pána Boha nečinil...*, s. 286.

Často je zápor vyjadřován i pomocí záporných zájmen (např. *nic, žádný*) nebo některých příslovcí. V jedné větě pak mnohdy stojí více záporných výrazů: *nemohl v tom žádného zalíbení míti*, s. 250, *nic není malého / co se dobrým Oumyslem činí*, s. 50, *Neměl by nikdá Boha; Krysta Pána; ano neměl by ani Marye Panny; ani Svatých jménovati...*, s. 58, *žádný nebude spasen*, s. 63, *nelekneš se ničehož*, s. 64, *netrp na Srdci žádného nedostatku*, s. 95, *O by se nikdá nic nebylo ode mne stalo*, s. 104.

Členský zápor se tvoří připojením zápornky *ne-* k jinému větnému členu než přísudku: *nehned se všechna spolu pohne*, s. 44, *Jakož hoden jest všelikého uctění Krystus / netoliko jako Bůh...*, s. 49, *Mam za to / že mluví o Bázní svaté / které Srdce lidské činí ponížené / a vroucné v činění svatého Pokání / a v jiných ctnostných skutcích; ne pak o bázní pečlivé / starostlivé / tesklivé / která bývá na překážku mnohému dobrému*, s. 88, *nehodné Stvoření tvé*, s. 104, *netoliko nezhřešíš*, s. 119.

Někdy zápornka stojí samostatně před přídavným jménem, příslovcem či jiným slovním druhem, většinou slouží k zesílení významu či jeho zdůraznění. (*a ne větší*, s. 79, *ne bez Kříže*, s. 81, *An Doktor ne hned dá nemocnému Lekařství*, s. 115, *nebo já ne podle Lidského strachu / ale podle svolení k zlému soudím*, s. 115-116, *při Jídle třikráte toliko pili / a ne častěji*, s. 50, *keroužto ne Člověk / ale sám Bůh můj řídí*, s. 127).

6. MORFOLOGIE

6.1 Podstatná jména

Podstatná jména náležejí do skupiny základních slovních druhů. Jejich primární funkcí je pojmenovávat skutečnosti životní reality, tedy osoby, zvířata, věci, jevy, ale též vlastnosti, děje a stavy. Prostřednictvím systému koncovek jsou schopna vyjadřovat gramatické kategorie rodu, čísla a pádu.

V hojném počtu jsou v textu zastoupena zpodstatnělá přídavná jména, např. *Tři Mrtvé* vzkřísil, s. 51, *není hoden ani ten svatý* mysliti na Boha, s. 53, *neměl by ani Marye Panny; ani Svatých* jmenovati, s. 58, a svého *Milého* hledati, s. 83.

U substantiv v textu se uplatňuje nejčastěji kategorie čísla jednotného a množného, samozřejmě ne výlučně. Svě uplatnění zde mají i jména hromadná (*same Trní / bodláčí*, s. 122, *z toho Kamění*, s. 115, *nelze Dříví* štípati, s. 155, *s Listím na Stromoví*, s. 194). Z kolektiv je v textu použito např. slovo *Dobytek* (s. 192).

V poměrně hojném zastoupení najdeme substantiva látková, např. *Písek, Voda, Víno, Maso, Med* a mnoho dalších. Některá látková podstatná jména jsou používána i v množném čísle, např. slovo *voda: a vcházeli do něho všechny Mořské Vody*, s. 113, *Jelen dychtí po tekoucích Vodách*, s. 131.

Některá abstrakta mohou tvořit i množné číslo: *ve všech Čínech / slovích / i myšleních* svých, s. 82, *ve všech Prácech / v Bděních*, s. 230.

Slovo *muka* se v textu vyskytuje ve dvou možných variantách²⁰, a sice jako podstatné jméno pomnožné (tedy *muky*), tak jako podstatné jméno rodu středního (tedy *muka*): *od Očistcových Muk*, s. 129, *skrže dlouhé a nevypravitedlné Muky*, s. 130, *tak mnoho dejte ji Muk a Pláče*, s. 153.

Maskulina životná

Nominativ plurálu se tvoří pomocí koncovky *-ové* (*Řekové, Kazatelové*), objevuje se i koncovka *-é*, která může být krácena (*Křesťane, Židé, Pohané i Pohane*). Méně často se vyskytují maskulina zakončená na *-i* (*Mučedlníci, Milovníci, Pokrytci, Zatracenci*), popř. je tako koncovka prodloužena (*Bratří, Blázní*).

Nominativní přípona *-us* u latinských jmen je považována většinou za součást tvarotvorného základu slova, pádové koncovky jsou tedy přidávány za celé slovo

²⁰ Obě zmíněné varianty uvádí TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

(svému Služebníku S. **Baziliusovi**, s. 153, S. Patryarchovi **Ignáciusovi**, s. 204). V některých případech se tato přípona odsouvá: *od S. Pia*, s. 141, *s oným velikým Služebníkem Božím S. Baziliem*, s. 238.

Druhý pád singuláru se u substantiv skloňovaných podle tvrdého vzoru tvoří pomocí o-kmenové koncovky *-a* (*Životem pohrává a Smrti Krysta Pána*, s. 129, *U Benedykta XIII.*, s. 134, *od Pavla V.*, s. 136, *není z Boha / ale z d'ábla*, s. 145). Měkká substantiva tvoří genitiv pomocí jo-kmenové koncovky *-e* (*Slavnost Jména Ježíše*, s. 137, *Den Narození S. Jana Křtitele*, s. 139, *Svátek S. Ondřeje* či *S. Matěje*, s. 139, *od Papeže*, s. 141, *od Blahoslaveného Kněze*, s. 142, *vyvýšenost Bohatce*, s. 204, *z Srdce Stvořitele*, s. 236).

Druhý pád plurálu je tvořen převážně koncovkou *-ův* (*Pohanův, Kacířův, Katolikův, Papežův, Anjelův*), popř. ve zkrácené podobě *-uv* (*když ho nazývá nejposlednějšího z Mužuv*, s. 180), někdy také *-ů* (*Učitelem Proroků*, s. 168, *Králem všech Králů / Pánem všech Pánů*, s. 170, *od Anjelů pohřbená*, s. 234, *nemáš Mládenců viděti*, s. 235).

V dativu se u podstatných jmen skloňovaných podle vzoru *pán* objevuje koncovka *-u* (*podobný Synu Člověka*, s. 144, *svému Pěstounu S. Jozeffovi*, s. 169, *Žebráku před Královským Palácem ležícímu*, s. 186, *co jest platno Člověku*, s. 190) i *-ovi* (*Zdá mi se podobný býti Saulovi*, s. 191, *svému Služebníku S. Baziliusovi*, s. 153). Z výše uvedených příkladů je též patrné, že u spojení vlastního jména a určujícího výrazu se tak jako v současné češtině koncovka *-ovi* uplatňuje pouze jednou.

U maskulin skloňovaných podle měkkého vzoru *muž* je dativ tvořen koncovkou *-i* (*nejakému Knězi poklonu učiní*, s. 138, *svému Křtiteli*, s. 170, *učiní Křivdu Stvořiteli*, s. 236). V dativu množného čísla jsou maskulina životná zakončena *-ům* (*Nepřátelům, d'áblům, Anjelům, Milovníkům; a samým Císařům / Králům / Knížatům / a jiným Mocnářům a Potentátům Světa tohoto*, s. 165), nepravidelně se objevuje i zkrácená podoba, tedy *-um* (*Půst zmužilým Bojovníkům jest za Zbraň / a Zápasníkem za Pomoc*, s. 149, *poddal se hříšníkum*, s. 167).

Akuzativ je tvořen stejným způsobem jako v současné češtině. V pátém pádě se ve shodě se současným skloňováním objevuje koncovka *-e* u substantiv skloňovaných podle vzoru *pán*, a to i u slov zakončených na tvrdou souhlásku (*Ach Panovníče Hospodine*, s. V, *Svatý Anjele*, s. 84, *Bože můj*, s. 143) a *-i* u substantiv skloňovaných podle vzoru *muž* (*Králi a Pane*, s. 230).

V šestém pádu singuláru se objevuje koncovka *-ovi* (na S. *Danyelovi*, s. 150), dále *-u* (ó *Krystu Pánu*, s. 140) nebo *-i* (o mém milém *Ježíši*, s. 165). Sedmý pád nevykazuje jiné koncovky, než jsou dnes obvyklé.

Slovo *zákoník* se v textu vyskytuje v méně známém významu coby vykladač Mojžíšova zákona²¹, tedy jako maskulinum životné, skloňované podle vzoru *pán*: *Nechtěl držán býti za Filozofa / za Doktora / za **Zákoníka** učeného / za slavného v Umění / aneb za vznešeného v Moudrosti...*, s. 168.

Maskulina neživotná

V nominativu plurálu se u mnohých neživotných maskulin objevuje koncovka *-ové* (*Činové, Očistcové, Soudové, Skutkové, Stavové, Hříchové*), méně často *-y* (*Zlaté Šípy jsou oni / kteří našemu velikému Bohu a Pánu slouží z pouhé Lásky.*, s. 85), u substantiv skloňovaných podle měkkého vzoru pak koncovka *-e* (*co oný zlaté **Klíče***, s. 143-144).

Druhý pád singuláru je tvořen pomocí u-kmenové koncovky *-u* (*nabydou odpuštění třetího **Dílu** hříchův*, s. 136, *Břicho **Pokrmu***, s. 147, *jakožto **Daru** Božího / neměla bys se žádné potupy štítiti*, s. 206), u některých slov najdeme koncovku *-a* (*polepšení svého **Života***, s. 141). Maskulina skloňovaná dle měkkého vzoru jsou zakončena *-e* (*do sedmého **Pokoje***, s. 221, ***Nápoje** Královského neokusí*, s. 151, *od prvního **dne***, s. 151, *do **Raje***, s. 152, *každého **Měsíce***, s. 133, *do **Očistce***, s. 144). V plurálu se objevuje nejčastěji koncovka *-ův* (*skutkův, hříchův, Národův, Snův*), někdy je tato koncovka krácena (*200 Let **Odpustkuv***, s. 137), objevuje se ale i koncovka *-ů* (*Muziku rozličných hlasů a hudebných **Nástrojů***, s. 42, *učinili se oučastná zouplných **Odpustků***, s. 131, *lituje svých **hříchů***, s. 141). Ve dvou po sobě následujících větách dokonce najdeme obě varianty: *A vysoce sobě važ **Odpustkův** / a nezameškej žádných / které budeš moci získati A važ sobě **Odpustků** tak vysoce / jako samého Pána Boha...* (s. 128). U slova *den* se objevuje i koncovka *-í* a ještě častěji její zkrácená podoba (*má pět **dní** Odpustkův*, s. 138, *sto **dní** Odpustkův nabývá*, s. 133, *tolik **dní** se dosahuje při Hodinkách Nejsvětější Panny Marye*, s. 135, *nabide sto **Dni** Odpustkův*, s. 137).

V záporných větách se užívá genitiv záporový: *řekl sobě že **Pokrmu a Nápoje** Královského neokusí*, s. 151, *pro práci nehroz se **Boje***, s. 163.

²¹ Dle TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

V dativu jsou neživotná maskulina zakončena *-u* (*neublížíš Tělu*, s. 148), v plurálu *-ům* (*aby rozuměl všelikému Vidění a Snům*, s. 151)

Akuzativní koncovky se používají shodně se současnou češtinou. U slova *den* se objevují obě možné koncovky, tedy *-i* i *-y* (*po všechny dni Života svého lačněl*, s. 150, *a bojůj proti obžerství / po všechny Dny Života svého*, s. 163). V některých případech se v plurálu objevují prodloužené koncovky: *Měl bý tedý Člověk í Svaté ctíti / jako í jejich Ostatký / aneb svaté jejich Kosti / též í Obrazý.*, s. 65-66.

V lokálu se objevuje koncovka *-u* (v *Hřichu*, s. 136, v *Špitálu*, s. 140) nebo *-e/-ě* (v *Kostele*, s. 140, v *tom Svatém Domě*, s. 146, *při Dvoře Nabuchodonozora Krále Babilonského*, s. 150, *na Světě*, s. 167). Slovo *den* je v tomto pádě opět zakončeno *-i* (v *jednom dni*, s. 133), stejně tak i maskulina skloňovaná dle měkkého vzoru (v *Ohni*, s. 125). V plurálu se někdy objevuje místo koncovka *-ích* i u slov skloňovaných podle tvrdého vzoru (v *Dařích svých*, s. 25).

Instrumentál nevykazuje výraznější odchylky od současného stavu. V plurálu se někdy projevuje prodloužení koncovky: *mezi Hovadý vychovaný*, s. 43.

Slovo *půst*²² mění při skloňování kmenovou samohlásku na *o*, např. ve druhém pádu singuláru (*Milovnice Postu*, s. 150), v sedmém pádu singuláru (*protož jej Sřidmosti a Postem tresci*, s. 162), v čtvrtém pádu plurálu (*obětovali své Modlitby / Posty / a Těla*, s. 108) či sedmém pádu plurálu (v *Těle Posty vysušeném*, s. 155), zatímco v současném jazyce se toto slovo chová zcela pravidelně.

Slovo *prs* je užíváno i ve smyslu *hrud'* (*udeřil jsem se v Prsy své*, s. 145), což je dnes při běžném užívání nezvyklé, ale v básnickém jazyce možné, jak uvádí Příruční slovník jazyka českého²³.

Feminina

V samotné deklinaci většiny feminin se neprojevují výraznější odchylky od současného skloňování. Nepravidelnosti lze shledat spíše u jednotlivých slov.

Slovo *matka* se v textu objevuje častěji ve své starší, r-kmenové, podobě: *a jako Máteř nosívá Dítě na svých Loktech...*, s. 78, *Půst jest Máteř svatého Života*, s. 149. Najdeme ale i dnešní podobu (*Nebo když Matka Dítěti Zrno cukrové / jedno po druhém do Ust klade...*, s. 24) a také tvar *Mátě* (*Předústojná Mátě*, s. 284).

²² Srovnání provedeno dle TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952 a *Pravidel českého pravopisu*. Praha: Fortuna, 2002.

²³ Příruční slovník jazyka českého je dostupný i online na internetu, odkud také čerpám: <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>

Slovo *děvka* ještě vyjadřuje svůj původní význam, tedy dívka. Slovo *roucha* (*Oči měla zakryté / bílou **Rouchou***, s. 5) je dnes obvyklejší jako neutrum (*roucho*).

Po záporu, stejně jako u maskulin, následuje genitiv záporový: *Ten nikdá bez Zpovědi nesloužil **Mše** svaté.*, s. 92, *v Noci malých věcí nevidíš*, s. 97, *nemohlo snesti ani dvou **krůpějí** Vody*, s. 113.

Velmi bohatě jsou zastoupena slova náležející k deklinačnímu vzoru *kost*, jehož koncovky se objevují nepravidelně i u některých slov skloňovaných podle jiných deklinačních typů (nejčastěji podle vzoru *růže*): *potom bude v **prácech** a v Křížích svých odpor trpěti*, s. 78, *příkládali je k **Tvářem** svým*, s. 80, *všem **Dušem** ráčil dáti pravou Litost nad hříchy*, s. 105, *střídmým **Dušem***, s. 150. Tyto odchylky se projevují nejčastěji ve třetím a šestém pádě.

Nejčastěji v sedmém pádu singuláru bývají někdy kráceny koncovky tohoto deklinačního typu: *se vší **snážínosti** / a **Vroucnosti** Ducha*, s. 72, *spolu s **Radosti***, s. 88, *s **Milosti** Boží*, s. 93.

Zajímavé je spojení slova *hodina* se slovem *čtvrt* u časového určení. Zatímco dnes se používá složenina *čtvrthodina*, v textu se uplatňuje ještě jako genitivní spojení: *Pakli by mu Král těch deset Lét v **jednu čtvrt** **Hodiny** proměnil*, s. 130.

Slovo *krůpěj* se v prvním pádě singuláru objevuje i v tvaru *krůpěje*: *já jsem špatná **krůpěje** nesmírného moře*, s. 38, *Jest pak všeliká Těleštná rozkoš proti Duchovní sladkosti / jako malá **krůpěje** proti velikému Moři.*, s. 156. Slovo *víra* někdy při deklinaci mění kmenovou samohlásku: *s pravou **věrou** hledati*, s. 12.

Slovo *choť* vykazuje ve čtvrtém pádě singuláru odchylnou koncovku: *za svou **Choti** přijímáš*, s. 89. Z latiny přejaté slovo *proporce* se chová netradičně již v prvním pádě singuláru: *Ach jak velmi krásná **proporci** jest mezi Oudy Těla lidského*, s. 44.

Neutra

Neutra jsou v textu zastoupena ve velmi hojném počtu, z velké části tato slova náležejí k deklinačnímu vzoru *stavení* – často jde od slova odvozená od sloves. V jejich deklinaci však nedochází k výrazným odchylkám.

Substantiva středního rodu v plurálových tvarech však poměrně často působí potíže ve shodě s přísudkem – oproti současné češtině bývá přísudkové sloveso zakončeno *-i*, ale objevují se i další odlišnosti: *byli **okřtěný** Nemluvňátka*, s. 28, *ani ta **Hovada** / ne proto jsou na světě aby **jedli** a **pili** / ale proto aby Člověku k Chvále / ke Cti / a k Službě Boží / a následovně k věčnému životu **napomahali***, s. 82.

V kapitole o přepisu textu již bylo zmíněno, že slovo *evangelium* zůstává nesklonné ve všech pádech, stejně tak slovo *lilium*.

V záporných větách se opět projevuje genitiv záporový: *Věř žeť žádného čínu / žádného opuštění / žádného slovíčka / žádného mlčení / žádného myšlení za hřích nepoložím...*, s. 115.

Slovo *léto*, v textu používané ve smyslu rok, si většinou ponechává délku i v ostatních pádech, a to i v pádě druhém, kde je v současnosti povolena pouze varianta *let*: *mnoho Lét ležeti*, s. 129, s. 134, *dosahují deset tisíc Lét Odpustků jednou za den*, s. 135, *udělil 200 Lét Odpustkuv*, s. 137. Jen zřídka se objevuje krátký tvar: *půl leta ležeti*, s. 46, *mnoho Let touží*, s. 20.

Šestý pád singuláru využívá koncovky *-e* (v *Okně*, s. 123) nebo *-u* (v *jednom místečku*, s. 41). Šestý pád plurálu substantiva *slovo* je tvořen koncovkou *-ích* (*věrný ve všech slovích*, s. 6, *ve všech Čínech / slovích / i myšleních svých*, s. 82). Objevuje se dokonce i varianta *-ých* (*ve všech Slovích / ve všech Skutcích svých byl poníženy Srdcem*, s. 171).

6.2 Přídavná jména

Přídavná jména taktéž náležejí mezi základní slovní druhy. Jejich primární funkcí je pojmenovávat vlastnosti substancí (tedy osob, zvířat, věcí atd.), přičemž označované znaky či vlastnosti jsou relativně stálé, v čase se neproměňující.

Z morfologického hlediska jde o ohebný slovní druh, který je schopen ve shodě s podstatným jménem, ke kterému se dané slovo váže, vyjadřovat pád, číslo a rod. U přídavných jmen rozlišujeme tři typy skloňování – jmenné (substantivní), složené (adjektivní) a smíšené, což je kombinace obou předchozích; tento typ skloňování se uplatňuje u přídavných jmen přivlastňovacích.

Mezi přídavnými jmény užitými v textu najdeme celou řadu deverbativ²⁴, tvořených od různých slovesných tvarů: nejčastěji od příčestí trpného (*spálený, nezřízený, stvořený, zapověděný, roztažený, blahoslavený, poníženy, napájený, osvíceny, předložený, počatý*), dále od příčestí minulého (*vyprahlý, zasloužilý*) nebo přechodníku

---

²⁴ Příklady uvádím v prvním pádě bez ohledu na konkrétní tvary v textu.

přítomného (*obtěžující, hledající, kající*). Některé tvary jsou tvořeny odlišným způsobem, např. *vyslyšaný, držaný*.

Přídavná jména měkká

Při jejich skloňování nedochází k žádným nepravdělnostem. Místy se objevují dnes měkká přídavná jména ve tvarech odpovídajících adjektivům tvrdým: z *druhé Muziku rozličných hlasů a hudebných Nástrojů*, s. 41-42, *jestliže však ji slunečný Papršlek osvítil*, s. 47 (ale i *jest Papršlek sluneční*, s. 68).

Přídavná jména tvrdá

Podobně jako přídavná jména měkká nevykazují ani adjektiva tvrdá příliš mnoho odlišností od dnešní češtiny. Při jejich skloňování dochází ojedinele k úženi *é* → *y* (na *Člověku pozvaným k Stolu Královkemu*, s. 75, *po celým Světě*, s. 126).

Jen zřídka dochází ke krácení koncovek, např.: *co nyní pro cely Svět ráčil učiniti*, s. 72, *tak když dobře (na oko) skutky činí*, s. 86, *Osoba černym zlatohlavém oděna*, s. 86, *když jest Noc velmi tmava*, s. 97.

Přídavná jména přivlastňovací

Přídavná jména přivlastňovací nejsou v textu zastoupena v příliš hojném počtu. Vedle smíšeného skloňování podle vzorů *otcův, matčin* (*Služebník našeho velikého Boha a Pána / S. Ignácius / Tovaryšstva Ježíšova Zakladatel*, s. 33), se u přídavných jmen přivlastňovacích často projevují koncovky deklinace složené (*Víra Krýstová*, s. 17, *uzřevši všecku Moudrost Šalomounovou*, s. 35, *poslouchati Moudrosti Šalomounový*, s. 36, *S. Jozef / Pěstoun Krystový*, s. 229).

Přídavným jménem přivlastňovacím je i slovo *Páně*²⁵ (*den Narození Páně / SS. třech Králův / Vstoupení Páně*, s. 138 – 139, *Anjel Páně*, s. 208). Jde o ustrnulý jmenný tvar.

Jmenné tvary

Jmenné tvary jsou používány velmi často, na rozdíl od současné češtiny. Při jejich skloňování se využívají koncovky příslušného substantivního sklonění: *živa, živ*,

---

²⁵ Tvar uvádí i Malý staročeský slovník dostupný z vokabuláře webového: <http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>.

hotova, hodna, povinen, unaven. Většina těchto tvarů má i svůj dlouhý protějšek, pouze přídavné jméno rád se vyskytuje jen v krátkém tvaru (stejně jako v současné češtině): *ještě ráda nenesu Posměchu a Potupy: ještě nejsem prázdná marné chváli*, s. 174.

Stupňování přídavných jmen

V současné češtině rozlišujeme adjektiva²⁶ relační neboli vztahová a adjektiva kvalitativní (jakostní). Relační adjektiva vyjadřují znak, vyplývající ze vztahu k substantivu, z něhož jsou tvořena; zpravidla je nelze stupňovat. Kvalitativní adjektiva vyjadřují příznak bezprostředně, bez vztahu k označované skutečnosti. V rámci této skupiny rozlišujeme přídavná jména deskriptivní (vyjadřují objektivní vlastnosti substancí) a kvalifikační (hodnotí vlastnosti označovaných jevů z pohledu mluvčího). Deskriptivní adjektiva se stupňují jen v omezené míře, nejvíce přídavných jmen, která jsou schopna vyjadřovat svou intenzitu, spadá do kategorie adjektiv kvalifikačních.

V textu se však běžně objevují i stupňované tvary přídavných jmen náležejících mezi ta, která dnes běžně nestupňujeme, stupňují se dokonce i adjektiva vyjadřující již v základním tvaru absolutní míru vlastnosti (*nejposlednější, nejdokonalejší, světlejší, nejvonnější*).

Samotné stupňování se děje prostřednictvím stejných přípon jako v současné češtině. Druhý stupeň se tvoří příponami *-ejší / -ější (sličnější, mocnější), -ší (vyšší, hlubší, větší, mladší, lepší, tlustší, delší, menší)*. Pouze na dnes také možné přípony *-í*, respektive *-čí* jsem v textu nenarazila.

Třetí stupeň je tvořen pomocí předpony *nej-* a tvaru komparativu (*nejpřednější, nejvyšší, nejtvrdší, nejpěknější, nejhorší, nejbláznivější, nejzatvrzenější, nejpotupnější*).

V některých případech se stupňované tvary odlišují od současné češtiny, např. *sladčejší, hořčejší*. Zajímavý je rovněž tvar *nejdalší (zaletíšli k tomu nejdalšímu Moři, s. 6)*, utvořený patrně od slova *daleký*.

Velmi často se v textu objevuje i elativ vyjadřující velkou míru vlastnosti. Tvoří se pomocí předpon *pře-* nebo *vele-*, popř. *veliko-*: *veleslavný, přepěkný, předivný, převeliký, velikomocný*.

---

²⁶ Podle KOMÁREK, M. a kol. *Mluvnice češtiny 2*. Praha: Academia, 1986, s. 70 – 80.

Další odlišnosti

Při tvoření adjektiv dochází místy k nepravděpodobnostem ve zdvojení souhlásek na hranici jednotlivých morfémů. V textu se objevuje několik málo slov, kde se zdvojení souhlásek vyskytuje bez zjevné příčiny: *Oděv Šarlatový a spolu Plátěnný*, s. 188, *a byli ty Střely jiných zlaté / jiných stříbrné / jiných dřevěnné*, s. 31, *líhal v Oděvu Žiněnném*, s. 207.

6.3 Zájmena

Zájmena patří mezi slovní druhy nástavbové. Jejich úkolem je označovat substance nebo jejich vlastnosti, avšak jinak než pojmenováním. Označují tedy skutečnost s ohledem na její roli v konkrétní komunikační události.

Zájmena osobní

V genitivu osobního zájmena *já* se používá tvar *mne* (*A aby se mne neptala*, s. 26, *i hned srdce ode mne odvrát'*, s. 38, *Budeš-li pak dobře mne užívati*, s. 39), stejný tvar najdeme i v akuzativu (*jenž jsi mne osvítil*, s. II, *neb jsi mne z Pekla ne jednou / ale tisíckrát vytrhnouti ráčil*, s. II, *kdož mne odtud vyvedl*, s. III, *ty jsi mne stvořil a nezapoměl jsi na mne*, s. V, *jeho Tváře nemůžeš viděti / leč skrze mne*, s. 27).

Třetí pád disponuje tvary *mi* a *mně*, přičemž jsou oba využívány ve shodě s dnešními pravidly. Příklonný tvar *mi* se používá v bezpředložkovém postavení (*a zmizel Oblak tmavý / který mi byl přikryl Oči*, s. III-IV, *nech ať mi více nemluví temnosti mé*, s. IV, *A pravíš mi Bože...*, s. V, *nevěř mi*, s. 38), tvar *mně* se používá po předložce a tehdy, stojí-li pod přízvukem: *Pověz my ty / jenž si milosrdny / mně bídne Služenci své / prosím tě pro milosrdenství tvé / pověz mi Bože můj kde jsi?*, s. 1, *žes ke mně přišla*, s. 26.

Tvary *mě* / *mně* jsou používány poměrně volně, především tvar *mně* se objevuje i v pádech, kde to v současné češtině není možné: *Byli mně Tmy obklícili Dceru Temnosti*, s. III, *nicméně však naději mám / že mně přijíti ráčil*, s. VII., *jemu děkovala / že mně z temnosti k světlu přenesti / a z hlubokosti mých ohavnosti / mocně vytrhnouti; k sobě přitáhnouti / a přivinouti ráčil*, s. 2, *ptej se mně*, s. 4, *vedl mně S. Anjel*, s. 30, *slyšíc ode mně / že Milý můj / jest Stvořitel můj...*, s. 32. Totéž platí někdy dokonce i o tvaru *mne*: *řekl ke mne*, s. 3, *slava / kterou na mne vidíš*, s. 38.

V bezpředložkovém čtvrtém pádě zájmena *ty* se používá příklonný tvar *tě* (*Pozdě jsem tě poznala*, s. III, *kerak tě vzývati mám*, s. V, *kde tě budu hledati / a kde tě naleznu*, s. 1), a to i v důrazovém postavení, kde bychom ho dnes nepoužili (*Tě Boha chvalíme; tě ctíme*, s. 31). V důrazovém (přízvučném) postavení se však častěji užívá tvar *tebe* (*také odtud zamilovala jsem tebe*, s. IV, *tebe vzývám*, s. V, *tebe samého miluji*, s. 37), ten se samozřejmě užívá také po předložce: *a spoměla sem na tebe*, s. IV.

Tvary *ti / tobě* se používají stejně jako v současné češtině, přičemž tvar *tobě* stojí většinou po předložce a tvar *ti* plní funkci příklonky: *já jsem k tobě nevolala*, s. III, *vzdychá k tobě*, s. 12, *Děkuji ti Osvětiteli můj*, s. IV, *oznámím ti*, s. 33. V přízvučném postavení se používá tvar *tobě*: *Podle Víry tvé stanet se tobě*, s. 11, *to vše vyložím tobě nyní obšírněji*, s. 34.

Třetí pád zájmena *ty* (jeho příklonný tvar *ti*) bývá někdy nahrazen postfixem *-t'*: *ját' ukáží kerak se máš modliti*, s. 271, *jak jsemt' již navrhla / jest hotov znova z Nebe na Svět sstoupiti / pro Spasení jednoho každého Hříšnika.*, s. 451.

V genitivu zájmena *on* je po předložce upřednostňován tvar *něho* (*A však jsem se ještě i potom do něho tlačila*, s. II, *uvede do něho*, s. 12). V bezpředložkovém postavení se užívá tvar *ho*: *a ptala sem se ho*, s. 22, *poněvadž kde ho nebude / tam bude chválen*, s. 191.

Třetí pád disponuje tvary *mu* (*nic jsem mu na to neřekla*, s. 21, *jestliže se mu Bůh libí*, s. 34, *jak když mu Bůh dává*, s. 35) a *jemu* (*to jeho trápení pokládá se jemu za křest*, s. 28, *cos jemu na svatém Křtu zaslíbila*, s. 30, *aby k dotčenému konci jemu nápomocné byli*, s. 33, *Není nalezen podobný jemu*, s. 40). Použití obou tvarů se řídí výše zmíněnými pravidly, tedy tvar *jemu* se užívá v postavení přízvučném, příklonka *mu* v pozici nepřízvučné. Po předložce se užívá tvar *němu* (*směřujíc k němu svým dobrým Oumyslem*, s. 291).

V akuzativu převládá tvar *ho* (*jak velmi dobrý jest Rozum všem nasledujícím ho*, s. 15, *aby ho poslouchal ve všem...*, s. 16, *neb bys ho s větší Slávou v Nebi našla*, s. 17, *že ho svým Mučedlníkem chce učiniti*, s. 18, *nevidí ho*, s. 22), pod přízvukem se objevuje tvar *jeho* (*aby sobě člověk Boha mnoho vážil / jeho miloval*, s. 35) a *jej* (*tou nejpěknější Plenou jej přikryti*, s. 68-69). Po předložce se místy vyskytuje i tvar *něj* (*nejpřijde pro něj do Pekla*, s. 144).

V sedmém pádě se objevuje tvar *ním* i v bezpředložkovém spojení (*kterí by ním pohrdali*, s. 14).

Po předložce se používají tvary začínající na *ň-* (**podle něho** jsou živí, s. 14, vydal **o něm** svědectví, s. 19, **pro něho** mnoho trpěti a pracovati, s. 20, ukázal mi **v něm** Obraz, s. 31, **na něm** zlatými literami napsáno, s. 31).

Zájmena *ona* a *oni* jsou používána povětšinou pravidelně. Případné rozdíly oproti současnému stavu lze vysledovat v délce: ...*kojí sladkým Mlékem svým: aby **nim** rostli v Ctnostech*, s. 24, *a poděkovavši **ji** za spasitedlné napomenutí*, s. 30, *pospíchali s **ními** před Trůn*, s. 32, *a nedotekl se **ji***, s. 99, *řekla jsem **k ni***, s. 146.

Zvratné zájmeno *se* se od dnešního jazyka odlišuje především v dativu, kde se používá ve tvaru *sobě*: *nepodobní **sobě** jsou*, s. 40, *abychom **sobě** více nelibovali bohatství*, s. 34, *A potřeba jest aby **sobě** člověk Boha mnoho vážil*, s. 35, *Jsa nemocný / dožádali **sobě** Správce Duchovního*, s. 68, *utrhni **sobě** nětco i z toho potřebného Pokrmu*, s. 148, *čest **sobě** od nich prokázanou*, s. 187. Zajímavá je kumulace zájmen v následujícím případě: *a nikdá se samého sebe jimi nenáležitě nedotkne*, s. 68.

Zájmena přivlastňovací

Při jejich užívání převládají krátké tvary: *více nejez a nepí / nežli **tvé** Tělo potřebuje*, s. 148, *trápil Telo **své***, s. 151, *v té Řece každý hříšník musí **své** Srdce umyti*, s. 144, *bez pomoci **tvé** Bože nevstane*, s. 145, *take velikou záplatu za **své** vítězství*, s. 119.

Někdy se projevují rozdíly v délce: *krom Nejsvětější Panny a Paní **naši***, s. 218, *kteří **jejích** Milosti potřebují*, s. 305.

Zájmena ukazovací

Ukazovací zájmena v textu zastávají funkci odkazovací, slouží k lepší orientaci čtenáře v textu. V textu jsou zastoupena v hojném počtu, přičemž zde vystupují jak ve funkci anaforické, tedy jako odkaz k věci, o které již byla řeč (*co **Bůh** nenávidí / **to** Svět miluje / a **tím** nasycen býti žádá*, s. 189, *Nemluvím tu **o těch** / kteří jsouce jiným předložením / jsou žádostiví / aby po nich veškeren Svět Nohama svýma šlapal; ovšem **tí** zde i tam budou poctění.*, s. 193-194), tak ve funkci kataforické, tedy jako odkaz na věc, která teprve zmíněna bude (*Mělby **sobě** vinšovati / aby **tí** / kteří ho šidí / myslili / že není tomu povděčen*, s. 177, *Proč **to** miluješ / co nenáviděti máš?*, s. 186, *Z **toho**, co jsi skryl naplněno jest Břicho jejich*, s. 189, *byl by **onomu** podobný / který by svůj Erb a titul dal vyřítí na Ledě / aneb vtisknouti ho do Sněhu / který jest dnes / a zejtra ztaje; a **tím** by ukázal že se zbláznil*, s. 189). Právě užití kataforické je v textu velice hojně využíváno.

Některé tvary se opět odlišují v kvantitě (*proč se tím / což Božího jest / marně chlubíš*, s. 211), někdy v psaní *i / y*: *s oným velikým Služebníkem*, s. 238.

Zájmena identifikační

Tato zájmena vyjadřují totožnost jevů označovaných zájmeny s dalšími jevy stejného druhu, popřípadě jejich netotožnost.

Zájmena vyjadřující totožnost (*týž, tentýž*) nejsou v textu využívána příliš často, přesto na ně lze místy narazit (*Těla jsou na témž stupní / na kterém jest jedení a pití*, s. 286). Častěji se uplatňuje *ten samý* (*Ty sama nejsi svá / ale Boží*, s. 210, *to samé jest tvé*, s. 216, *Mých Darův ať žádný na tobě neznamená / krom těch samých...*, s. 217).

Netotožnost, odlišnost vyjadřuje zájmeno *jiný*, např.: *a o všech jiných věcech / kterých sobě Svět vysoce váží...*, s. 196, *jsa jiným předložen*, s. 197.

Zájmena tázací

Hlavní funkcí těchto zájmen je žádat o doplnění informací: *Kdož mne odtud vyvedl? kdož mne za Ruku vzal a vyvedl z těch Temností? kdo jest ten Osvětitel můj?*, s. III, *jaký jest milý tvůj?*, s. 5, *K jakému konci a cíli stvořen jest Člověk?*, s. 31, *Co jest tak zavržené jako červ?*, s. 46, *Čím ó Králi můj?*, s. 84, *Komu pak se ukáže?*, s. 224, *čť to bude?*, s. 317.

Zájmena vztažná

Vztažná zájmena vyjadřují vztah k substanti nebo vlastnosti. Ve větách často plní funkci spojovacího prostředku (*Ty škořepiny ktere se neotevrou / nepřekáží sice ...*, s. 212, *bez pomoci Královské / a bez naděje veliké odplaty / kterou jemu Král zaslíbil*, s. 215).

V textu se uplatňují v hojné míře (*Dejž dobrý pozor na všecko / co budeš viděti*, s. 4, *někdy však z vnuknutí S. Ducha něcto učinili / čeho jiní obyčejně nečiní*, s. 217). Velice často jsou tvořena postfixem *-ž*: z *Papršlku vycházející Dennice / jimiž kdyby nebyli vzbuzené a pohnuté / nevyplouli by ze Dna až na vrch*, s. 213, *V čemž jako Svatý Pavel / tak i jiní Svatí Krále všech Svatých nasledovali*, s. 218.

Někdy jsou vztažná zájmena rozšířena o postfix *-to*: *Jsi Sekera / kterážto bez Lidské / Ruky / nebude sekati*, s. 214, *tím větší Slavu v Nebi budeš míti / a Bůh z tvé Slávy větší zalíbení / pro kteréžto jediné snáž se v Milosti Boží a v Slávě růsti*, s. 287, *Srdce jest tvůj Milý / k němužto jako k Terči / ze všech stran Světa / Věřící strlí*, s. 84.

Vztažná zájmena ve větě plní funkci spojovacího výrazu, popřípadě mohou být součástí korelativa (*Uznal to **onen** / **který** řekl, s. 248, Zamiluješ-li pak všechny **ty** věci / **kteréť** se na tom Světe zdají velmi odporné / těžké a hořké / i hned svého ukřižovaného Ježíše nalezeneš.*, s. 380).

Zájmena neurčitá

Z neurčitých zájmen se v textu asi nejčastěji vyskytuje zájmeno *nětco*, které navíc upoutá svým pravopisem: *aneb jak vzhledneš na **nětco** nečistého / nebo jak uslyšíš **nětco** oplzlého...*, s. 118, *nětčemu se diví*, s. 58.

Objevují se ale i další zájmena: *snad budeš zaneprázdněna **jakýmsi** jiným myšlením*, s. 119, *Duše / může-liž **někdo** z bohatých spasen býti*, s. 223-224, *leč strhaný **nejaký** kus plátna / aneb Rubáš*, s. 317, ***některé** Duše jsou ouzkého Srdce*, s. 118, *nerozumíš-li **některým** věcem / ptej se mně*, s. 4.

Zájmeno *nejaký* je nejčastěji psáno bez háčku: *a nežli **nejakým** způsobem Jméno svého Boha zlehčiti...*, s. 52, *neb Nejsvětější Rodičce Boží **nejaký** přípravné Modlitby říká*, s. 140.

Totalizátory

Totalizátory jsou zájmena, která vyjadřují význam úplného množství. V textu se objevují poměrně často: *tak i jiní Svatí Krále **všech** Svatých nasledovali*, s. 218, *protož **každý** s S. Davidem vzdychati / a za odpuštění tejných hříchův prosíti musí*, s. 98, ***každý** skutek Spravedlivého pro Boha učiněný / jest Modlitba*, s. 289, *strávil **všechen** svůj Věk v Chrámě Božím*, s. 102, ***pro všechny** věřící*, s. 134.

Kromě tvaru *všichni / všechno* se v textu objevují ještě varianty *všickni* (tato varianta se vyskytuje ve většině případů) a *všecko*: ***po všechny** Dny Života svého*, s. 163, *naše jest **všecko** zlé*, s. 216, *I odpověděli mi **všecky** tři*, s. 223, *Takový oumysl měli **všickni** Milovníci Boží*, s. 285, ***po všecken** čas Života mého*, s. 315. Někdy se dokonce objevuje varianta *všickni*: *Patříš ty na Slunce? patří **všickni***, s. 73.

Zájmeno *každý* je často spojováno se slovem *jeden*, přičemž kolísá psaní dohromady a zvlášť: ***Jeden kazdy** to / co živé miluješ / považ jaké bude po smrti*, s. 124, *měl by sobě daleko více vážiti **jednohokaždého***, s. 52, *a utíkal **jeden každý** do Stánu svého*, s. 100.

Poměrně často se objevuje i zájmeno *sám*: *Ale abys marné chvále sama příčiny nepodávala / musíš skrytý Život zamilovati.*, s. 216, *obrat' ji k samému Stvořiteli svému*, s. 225, *nic nečiň sama pro sebe*, s. 283. Někdy v užívání toho zájmena dochází k porušení shody: *Žaluj na sebe sama / žes ode mne Pána Boha svého odstoupila*, s. 90.

Zájmena záporná

Záporná zájmena popírají existenci jakéhokoli množství nějaké substance, popř. popírají existenci osoby nebo skutečnosti. Tvoří tak protiklad totalizátorům: *Bud' podobná Zřetedlnici Oka / kterážto žádného Prášku netrpí*, s. 95, *honíš Vítr a nic nepolapíš*, s. 194, *Tak bud' živa / abys netoliko ničehož nepožádala / ale abyť se také nic nelíbilo na tom Světě*, s. 225-226.

Zájmeno *žádný* se objevuje i místo zájmena *nikdo*: *žádný / kdoby byl / nevěděl z těch / mezi kterýmižto bydlel*, s. 218.

6.4 Číslovky

Číslovky patří mezi nastavbové slovní druhy, jejich funkcí je vyjadřovat množství, ať již konkrétní, nebo neurčité. Do kategorie číslovek spadají slova formálně náležející k podstatným i přídavným jménům či příslovcím, jde tedy o poměrně různorodou skupinu slov.

Základní číslovky označují prostý počet daných skutečností. V textu, jsou-li zapsány číslicí, se často píše s tečkou: *Kdo slouží / neb slyší Mši svatou nabývá 3000. Lét odpustků*, s. 137, *Kdo se pobožně modlí za oné věrné / kteří se do onoho Světa ubírají / neb říká jeden Otče náš nejmíněj / a jedno Zdravas / za ně / ten den obdrží 50. dní odpustků*, s. 141. Jen zřídka za nimi tečka není: *Jeden každý z těch udělil 200 Lét Odpustkuv*, s. 137.

V hojném počtu jsou používány i číslovky základní zapisované slovy: *deset Lét*, s. 130, *tři následující Verše*, s. 132, *v jednom dni každého Měsíce*, s. 133, *ke Cti pět Ran Krysta Pána / a pět hlavnějších Bolesti Blahoslavené Marye Panny / dosazují deset tisíc Lét Odpustků*, s. 135, *patnáct Otčenášů*, s. 136, *dosahuje sto dní odpustků*, s. 140, *ani dvou slov nemůže promluvit*, s. 169, *trval v tom mrtvení jedenácte Lét*, s. 207, *zdržel se dvě Leta*, s. 208.

Číslovky *dvě* a *tři* vykazují někdy oproti dnešní češtině odchylky ve svých tvarech (dnes se tyto tvary považují za nespisovné): *příkladem třích Králů*, s. 67, *mezi dvouma Lotry / umřítí*, s. 172, *ve dvouch krůpějích Vody*, s. 114.

Číslovka *čtyři* se vyskytuje ve tvaru *čtyry*: *Obraz / na němž byli malovaný čtyry strany Světa*, s. 31, *někdy více nežli tři / i čtyry tisíce*, s. 378. Číslovky *sedm* a *osm* se objevují s *u*: *sedum lét, tři tisíce a osum set Lét* (obojí s. 137), ale nalezneme je i bez *u*: *sedm kajících Žalmů*, s. 139, *a nesložil z sebe toho Kříže za osm let pořád*, s. 207. Číslovka *třicet* se píše s *d*: *má třidcet Lét Odpustkův*, s. 135, *Na Hřbetu nosil Kříž / a v něm třidcet Hřebu*, s. 207, *Celých třidceti Lét jsa při Stole / ani slovíčka nepromluvil*, s. 208.

Zajímavý je rovněž způsob zápisu vyšších číslovek, kdy jsou obě části spojeny spojkou *a*: *Summa jest tři tisíce a osum set Lét*, s. 137, *každý Rok dvacet a dvě duše*, s. 138, *V Spodcích měl sto a padesát Jehel*, s. 207.

Číslovky *druhé* a *soubořové* nejsou příliš časté (*který čas má v sobě trojí Počet deset*, s. 51, *z těch trojich Zvonění*, s. 133).

Řadové číslovky se objevují opět v zápisu číslicemi (zpravidla s tečkou) i slovy: *odpuštění třetího Dilu hříchův*, s. 136, *Jeden Klíč / odpověděl mi / snímá hřichy; druhý věčné trestání proměňuje v časné...*, s. 144, *S. Anjele Strážce můj pověz mi / proč první / z těch Osob / měla na Hrdle S. Jana Křtitele / z Kameně Chryzoprazu? druhá Nejsvětější Pannu a Pani naši / z Kamene Sardya? a třetí S. Abraháma Patryarchu / z Dyamantu?*, s. 269, *do sedmého pokoje*, s. 221.

Poměrně často jsou v textu užity i číslovky násobné: *Líbal Zem dvěstěkrát za Den a za Noc*, s. 208, *Kteří se modlejí pětkrát Otče náš*, s. 135, *aspoň jednou za tejdén*, s. 139, *Poslušenství to vše dvojnásobně nahradí*, s. 242, *dvakrát / i třikrát dotknuté*, s. 254-255.

Z totalizátorů se v textu objevuje číslovka *oba* (*obě dvě Krysta P. vyznáváme*, s. 204) a *jediný* (*A jest Chudoba sama a jediná...*, s. 225). V omezené míře jsou zastoupeny i číslovky dílové (*Král těch deset Lét v jednu čtvrt Hodiny proměnil*, s. 130).

Hojně zastoupeny jsou v textu číslovky vyjadřující neurčité množství, a to napříč výše zmíněnými skupinami. Mnohdy je objevují v různých tvarových variacích: *kolikrát, kolikrátkoliv i kolikráte, tolik i toliko, dosti, mnoho, několik, nezčíslný* (nebo *v počtu nezčíslném*), *bez počtukrát*.

Řadová číslovka *první* se v textu objevuje i ve stupňovaném tvaru (*po nejprvnějším spáchaném Hříchu smrtedlném*, s. 315), ačkoliv je stupňovaný tvar nelogický.

6.5 Slovesa

Slovesa jsou vedle podstatných jmen nejdůležitější částí slovní zásoby. Patří do skupiny základních slovních druhů, jejich hlavní funkcí je vyjadřovat dynamické znaky substancí. Mohou vyjadřovat i znaky statické – v tomto případě tyto znaky aktualizují v konkrétní komunikační situaci.

Ve většině případů jsou slovesa užívána ve tvarech shodných se současnou češtinou. Zaměřím se tedy především na odchylky a zvláštnosti.

Infinitiv

Infinitivní podoba infinitivu končí zpravidla *-ti* (*podstoupiti, prohlédnouti, vjíti, býti, spatřiti, trvati, záviděti, míti*), méně často pak *-ci* (*moci, říci, přemoci*). Zřídka se setkáme s prodloužením infinitivní koncovky (*Přijde velmi tiše a sladce / a příjemně / a tak sobě Srdce podrobí / že mu jako říkajíc / nebude **mocí** odepřiti / pro sladkost / libost / a spolu pro velikou moc a sílu.*, s. 258), někdy se objevují odchylky v psaní s háčkem nebo bez něho: *žížněti*, s. 231, *chci říci*, s. 246.

Ze sloves dnes již nepoužívaných najdeme v textu v infinitivu *zavrci* – tomuto slovesu odpovídá v současné češtině sloveso *zavrhnout*²⁷ (*Měl by slepě poslouchati / vše za spravedlivé míti: svůj Smysl Vrchnímu odporný / zavrci...*, s. 252-253. Od stejného základu utvořené sloveso *uvrci*²⁸ (*uvrhnout*) již také nepoužíváme: *a jakobý tebe samou jedinou Bůh ráčil **uvrcí** do Moře svých dokonalosti*, s. 76. O dalších užitých slovesech, která již v dnešním jazyce nenajdeme, bude pojednáno dále, neboť se zpravidla v textu neobjevují v infinitivní podobě.

Infinitiv se v textu objevuje velmi často, přičemž plní funkce různých větných členů.

²⁷ Tvar uvádí *Příruční slovník jazyka českého* (<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>).

²⁸ Sloveso uvádí *Příruční slovník jazyka českého* (<http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>).

Přechodníky

Dalšími neurčitými slovesnými tvary jsou po infinitivu přechodníky. Přechodník přítomný vyjadřuje současnost, přechodník minulý předčasnost. Zatímco v dnešní češtině nejsou přechodníky příliš uplatňovány, v textu doby barokní se objevují velmi často, a to jak přechodníky přítomné (*jsa, řka, prodávaje, chtě, maje, vycházejíc, majíc, vědouc*), tak přechodníky minulé (*poděkovavší, opustiv, pamětliv, poznavši, shledavši, uslyšav*).

Ne vždy jsou ovšem přechodníky tvořeny způsobem odpovídajícím dnešním pravidlům. Mnohé přechodníky mají z hlediska dnešních pravidel nepatřičnou koncovku - mnohdy je prodloužena: *Blahoslavená jsi / že ho neviděvší miluješ*, s. 5, *Pozastavív se Svatý Anjel*, s. 13, *To promluvivší mlčela.*, s. 231, *a oznámivší (ona) mi že Bůh nehned / ale postupně ráčí dávatí Lidem Dar Čistoty...*, s. 232, *I protož Blázen / nic nevidá Očima tělesnýma / pošetilé vzkříkl*, s. 219.

Někdy je přechodník utvořen z dnešního hlediska nesprávnou příponou: *Kteří na Kolena padaje ctějí Nejsvětější Svátost Oltářní*, s. 138, *kdo samé potřebě Těla slouží k větší Cti a Slávě Boží / tomu tvůj Milý káže sednouti za svůj Stůl / a přepáše se / a chodě bude mu sloužiti.*, s. 147, *a radě jim (S. Máři Magdalena) aby...*, s. 287, *To dopověděvše vstala / a pokěkovavší mi / že jsem ji navštívila...*, s. 220. Na posledním příkladu je zřejmé, že i zde může docházet k narušování shody.

Zajímavý je rovněž tvar *ohlechv (Měl by nasledovati onoho Zpěváka / který ohlechv Hlasu neztratil*, s. 250), kde už sám kmen, ze kterého se při tvoření přechodníků vychází, byl zjevně utvořen nesprávným způsobem.

Čas přítomný

Některá slovesa svým časováním spadají do jiných tříd, než je tomu v současné češtině: *ten, který žebře*, s. 228, *tam se více nenavrakuje*, s. 6, *koho miluje Bůh / toho tresce*, s. 359 (podobně se sloveso chová i s předponou: *Časem svým potresci bezbožního*, s. 114), *hejbáme se*, s. I. U slovesa ctít se ve třetí osobě plurálu objevuje tvar pokládaný dnes za nesprávný: *Kteří na kolena padaje ctějí*, s. 138.

Sloveso *řici* nalezneme v textu i ve tvaru *já řku* – jedná se o knižní tvar první osoby singuláru, v textu je použitý jako vsuvka (*Nic / já řku / nezakládej sama na sobě / ale všecko na sile svého Milého.*, s. 276). Příruční slovník jazyka českého²⁹ uvádí slovo

²⁹ Dostupný online: <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>

járku (či *já řku* nebo *já-řku*) též jako citoslovce, což však v tomto případě není příliš pravděpodobné.

U slovesa *peči* se ve třetí osobě plurálu objevuje starší tvar *pekou*: *Jaké krmě se pekou / a vaří pro nynější Rozmazánky?*, s. 325.

Často dochází ke kolísání délky (v předponách, kořenech slov i koncovkách): *když slyším*, s. 54, (škořepiny) *se otvírají*, s. 212, *jestliže to zachovají*, s. 287, *švihá každého*, s. 360, *jestliže v Srdci tvém vzbuzuje toužení po Kříži*, s. 259, *A čím mu se za to odplacuji*, s. 316, *mnoho tisíc jiných zůstává*, s. 315.

Porovnáme-li některé slovesné tvary se současným časováním, setkáme se někdy s rozdíly v psaní s háčkem či bez něho: *škořepiny které se neotevrou*, s. 212 (ale i *neotevřely se*, s. 213), *i protož nebeřeš / zač prosíš*, s. 271, *Já zejtra neumru*, s. 190. Zatímco v době barokní nebyly podobné tvary ničím neobvyklým, dnes je již nepoužíváme.

Objevují se i slovesa dnes neužívaná nebo užívaná v jiném významu. Například sloveso *zůvati*³⁰ (*zvat*) již dnešní čeština nepoužívá (*Ten velikomocný Král / jest tvůj Milý / jenž chtě celý Svět sobě podmániti / i tebe zůve / abys spolu s nim proti Světu / Tělu / a d'áblu bojovala...*, s. 231, *Volá / a zůve mne tam*, s. 315), sloveso *týkat se* užíváme ve významu „vztahovat se k něčemu“, zde je užito ve smyslu „dotýkat se“: *podobná Sklenicím / které tejkají-li se / nemohou se dlouho nesti / bez rozražení*, s. 238. Zajímavé je rovněž sloveso *chrkati* (*jináče mluví / jináče chrká / jináče plije...*, s. 40) ve významu *kašlat*.

Užití prezentu

Čas přítomný se v textu používá v různých případech. Nejčastěji je používán v přímé řeči (*Ach Bože! nechci nic milovati; nechci na tom Světě nic míti / aneb žádati z těch věcí / které se tvé Velebnosti nelíbí.*, s. 82-83) a citacích: *To vše odemně tobě přednešené / rozjímaje S. Augustýn / zkríkl takto: Věřím celým Srdcem v tebe Králi / Pane Nebe a Země / a modlím se k tobě. Bože můj vyznávám / že nad tě nic není vyššího neb hlubšího aneb většího / a že jsi skrze všechny spůsoby krásný bez nespůsobnosti...* (s. 9). Taktéž věty uvozující citaci jsou často psány přímou řečí: *A kdo*

³⁰ Zůvati = zvatí - uvádí TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

ten Chléb **jí** / **jest** Přítelem Božím / nebo sám Bůh **slíbuj**e: (s. 262), **zavírá** S. Pavel, s. 360, sám tvůj **Milý připovídá**, s. 240.

V hojné míře se uplatňuje atemporální (mimočasový, gnómický) prézens vyjadřující tvrzení obecné povahy: **Jest** neskončeně spravedlivý / **jest** však také neskončeně milosrdný; a veliké jeho Milosrdenství **nepřekáží** jeho spravedlnosti / aniž co spravedlnost **škodí** milosrdenství; ale dle zasloužení **činí** odměnu jednomu každému. (s. 8), nebo jako Slunce Zem v Zlato **obrací** / tak dobrý Oumysl i ty činy zavržené u Světa / **působí** zlaté a milé jeho Velebnosti / a hodné věčné odplaty. A jako Slunce netoliko pěkné Louky / ale i Hnůj **přechází** / a **osvěcuje** / tak dobrý Oumysl nic **nevyníma** / všecko **osvěcuje** / všemu krasu a Cenu **dává**. (s. 286).

V minulosti ukončené děje aktualizuje tzv. prézens historický, v textu ne příliš častý: **Nemluví** pak S. Pavel o samém Umění / ale také o velikém Jménu na tom Světě / a o všech jiných věcech / kterých sobě Svět vysoce váží / a to vše **nazývá** Bláznovstvím., s. 196.

Vyjádření minulosti

Vzhledem k tomu, že text je podáván jako popis toho, co Duše zažila, viděla a slyšela, je minulý čas velmi hojně užíván. Vyjadřuje se stejným způsobem jako v češtině. Préteritum se neobjevuje.

Příčestí minulé využívá *l-ových* přípon (*zavřela, uvedl, nečinily, vstala*). Jen zřídka se objeví odlišnost od současné češtiny, například v podobě vkladného *-e-*: *aby se mně ani malým Prstem nedotekl*, s. 265.

Někdy příčestí kolísají v délce: *hral, oznámíl, zahýnulá, dál (kdo mi to dál,* s. 294), *upamatovála, přiletél*.

V omezené míře se v textu uplatňuje plusquamperfektum (z *kteréž příčiny byl ho k sobě povolal*, s. 29, ... *an hraje s kusem Sukna / které kdesi z Hnoje byl vytáhl...*, s. 209), které vyjadřuje předčasnost vedlejší věty.

Rozkazovací způsob

Imperativ se v textu objevuje velmi často, zpravidla vyjadřuje různá nařízení a doporučení: *Duše / posud' mělliby ten Dlužník nějaký rozum...*, s. 129, *Slyš i toho / který řekl*, s. 195, *Protož boj se Duše*, s. 197, *Poruč Srdci mému*, s. 354, *Rozpomeň se (můžeš-li) kolikrát tě až dosavád do hříchu přivedlo; protož jej Střídmosti a Postem tresci*. (s. 162).

Imperativ je tvořen vesměs pravidelně. U sloves časovaných podle vzoru *kupovat* se v imperativu často objevuje prodloužená kmenotvorná přípona *-ůj*: *zamilůj, varůj, nasledůj, nepochybůj, litůj, vzbuzůj, radůj, upamatůj*. Najdeme ale i tvary krátké (*děkujž každý den*, s. 16).

K tvarům rozkazovacího způsobu je často přidáván postfix *-ž*: *Vstupůjž Srdcem svým k svému Bohu*, s. 295, *Dejž dobrý pozor na všecko*, s. 4, *Děkujž tedy nejvyššímu*, s. 16, *Pamatujtež na to / a děkujte Synu mému*, s. 249, *nedopouštějž mi z Cesty*, s. 265.

Již jednou zmiňované sloveso *řici* se i v rozkazovacím způsobu objevuje v knižním tvaru, a sice *rci* (2. osoba singuláru): *Protož před Modlitbou rci.*, s. 279.

Způsob podmiňovací

Velice často se uplatňuje kondicionál přítomný, který je tvořen morfémem *by*. Ten bývá často spojován s různými slovy v okolí, a sice se spojkou (*Dej pozor / aby činové tvoji / a slova tvá nezapáchali chlípností*, s. 124, *a poznáv žeby nesla Osobu jeho potupné smrti*, s. 205, *kdyby chudý od bohatého byl pozván k Obědu / nechtělby doma Žaludku černým Chlebem nacpati / a Vodou nalíti / aleby rád čekal na lepší Stůl*, s. 188), příslovcem (*kteře uzřevši i hnedbys se upamatovála na svého Milého*, s. 296), vztažným zájmenem (*všecku peči / kterouby o své Zdraví mohla míti*, s. 263), ukazovacím zájmenem (*a tímby ukázal, že se zbláznil*, s. 189), přičestím l-ovým (*mělby i hned poslechnouti / když mu Prstem / aneb jiným způsobem znamení dá*, s. 254), ale i s jinými slovními druhy.

V omezené míře se uplatňuje i kondicionál minulý, vyjadřující děj neuskutečnitelný, nereálný. Tvoří se jako podmiňovací způsob přítomný, k němuž je ještě přidán tvar l-ového přičestí slovesa *být* (popřípadě *bývat*): 6. *Jak mnoho tisíckrát byl bych věčného zatracení zasloužil / kdyby byl Pán Bůh chtěl svůj ortel / vypověděti! Ach kde bych se byl tehdáž ubohý dostal / kdyby byl tak dlouho neshovíval? ...* 8. *Kdyby byl Pán Bůh mnohým Zatracencům tak mnoho milosti jako mně prokazal / byli by spasení věčného nabyli.*, s. 314-315.

Trpný rod

Pasivum je v textu užíváno velmi často (*Stvořen jest Člověk / aby Pána Boha ctil*, s. 51, *A požehná tě Bůh / nebo psáno jest*, s. 354, *cokoliv bude od nich o něm praveno*, s. 175).

Neméně časté je i pasivum zvrtné (*Kdo se dá přemoci smilnému Duchu / dá se porazití smrdutemu a silnému Kozlu; ale kdo se dá přemoci Obžerství / dá se zastrašiti mrtvému Psu...*, s. 154, nebo jako smeti **vymetou se** / a **vyhodí se** na hnůj, s. 189).

Participia jsou tvořena zcela pravidelně (*odpuštěno, ušetřen, popaden, dohnán, přinucen*), pouze u některých sloves nejsou přičestí zakončena *-en*, jak je tomu v současné češtině, ale *-án*: *vyslyšán, držán*.

Způsobová slovesa

Způsobová slovesa tvoří své tvary téměř stejně jako v současné češtině. Sloveso *moci* tvoří v první osobě singuláru tvar *mohu*, popř. v záporu *nemohu* (*Ach Bože / jistě / sama z sebe nic nemohu! Utonouti mohu / to samé z sebe mám*, s. 273). Ve třetí osobě plurálu se používá tvar *mohou* (*nasledující neplnomocné odpustky / které se dušičkám přivlastniti mohou*, s. 140).

Sloveso být

Sloveso *býti* je v textu velmi hojně zastoupeno v nejrůznějších funkcích – nejčastěji jako sponové sloveso či jako sloveso pomocné. V některých případech se však používá jinak než v současném jazyce. O psaní tvarů s *j-* a bez něho již bylo pojednáno dříve.

Z dalších výrazných odlišností je třeba zmínit tvar třetí osoby singuláru, kde se zcela pravidelně používá tvar *jest*, a to jak v případě, kdy sloveso *být* plní funkci slovesa pomocného ve slovesných tvarech složených (*Z toho co jsi skryl naplněno jest Břicho jejich.*, s. 189), tak i v případě, že je toto sloveso užito ve významu spony (*Srdce jest tvůj Milý / k němužto jako k Terči / ze všech stran Světa / Věřící stříli*, s. 84). Dnes užívaný tvar *je* se v textu objevuje pouze výjimečně: *Bůh stvořil Anjela Ducha velmi krásného / i pozdvíhlo se Srdce jeho krásou jeho / a proto je z Nebe svržen.*, s. 183. V ostatních osobách je sloveso *být* časováno pravidelně ve shodě se současným jazykem.

V budoucím čase se setkáme s tvary s *-y-*, zároveň zde může docházet k rozdílu v psaní *i / y*: *nabydou, nabide*. Stojí-li sloveso bez předpony, používá se dnes obvyklý tvar s *-u-* (*přes ten celý den z Milosti Boží konati budeš*, s. 142, *kdo jí a píše / aby Břichu / ne pak aby Bohu sloužil / bude s Pokrmem a s Nápojem zkažen / bude lačněti a žízněti*, s. 147), stejně jako při použití se zápornou předponou *ne-*: *kdo i hned z počátku nebude Svě Mysli držeti na Uzdě / ale nechá ji toulati se / podle její*

všetečnosti / navykne se roztržitě modliti / a snad až do smrti **bude** roztržitý na všech svých Modlitbách., s. 272).

Přechodník přítomný je používán ve tvaru *jsa*, přechodník minulý ve tvaru *byv* (oba tvary pro rod mužský), tedy ve shodě se současnou češtinou. Příčestí minulé je tvořeno naprosto pravidelně (*byla, byli, byl*), pouze s občasným kolísáním délky, budoucí čas (*bud'*) se ve svých tvarech shoduje s dnešní češtinou.

Zápor se tvoří stejným způsobem jako dnes (*jako bys byla blahoslavená / kdýbý / krom tebe / žádný jiný **nebyl** v Nebi, s. 75, nebo **není** z Boha / ale z ďábla, s. 145).*

6.6 Příslovce

Příslovce taktéž patří mezi slovní druhy základní. Jejich úkolem je vyjadřovat okolnosti, za kterých substance nabývají statického nebo dynamického znaku. Podle svého užití však mohou příslovce náležet i mezi slovní druhy nastavbové, a to tehdy, když okolnosti nepojmenovávají, ale pouze k nim odkazují.

V textu jsou adverbia poměrně hojně zastoupena: *začasté, dlouho, slepě, maličko, tehdy, málo, dost, oprávdově, nyní, náramně, nikdá, vděčně, jináče, nadarmo, tehdaž, teprva*. Objevují se i tvary, které dnes náležejí spíše do obecné češtiny.

U některých příslovců se setkáme s více variantami: *hned X ihned* (psáno většinou *i hned*), *dosavád X posavád, častěji X častěji*. K zesílení významu se používají výrazy jako *daleko, dost, velmi*.

Objevují se tvary dlouhé i krátké, např. *nejprv X prve, lépeji X lépe*.

Adverbia se běžně stupňují (*raději, více, déle, častěji, hojněji, dokonaleji*), mezi stupňovanými tvary najdeme i takové, které neodpovídají dnešní češtině: *dříveji, lépeji, méněji*.

Podobně jako vztažná zájmena mohou i vztažná příslovce ve větě plnit funkci spojovacího výrazu (*Ach hanba! chtíti se v Růžech a v Kvíti kochati / **dokud** Ježíš živ jest v bodlavém Trní, s. 382*). Stejnou funkci mohou mít i korelativa (*aby vás **tam** poslali / **kde** vám bude lépe býti, s. 249*).

6.7 Předložky

Předložky jsou nesamostatný slovní druh. Spoluvytvářejí syntaktické i nesyntaktické významy podstatných jmen, vyjadřují vztah mezi členem závislým a řídícím.

Rozlišujeme předložky primární (základní, slovtvorně nemotivované) a sekundární (nepůvodní, slovtvorně motivované). Z primárních předložek se v textu uplatňují například: *k, ke, o, za, z, s, na, od, v, ve, pod, pro, po, bez* (*Aby pak ani ve spaní bez Bolesti nebyl*, s. 207, *S tím svou Řeč zavřela*, s. 240, *z čeho můžeš takové Potěšení mít / jako z Boha?*, s. 290, *Jako Služebník čeká na rozkaz Pána svého / tak Srdce mé čeká na tebe*, s. 355³¹, *I řekla jsem k ni*, s. 418.

Ze sekundárních předložek v textu najdeme například *mezi*: *budeš mezi Cti a chválou Lidskou stati*, s. 194; *skrz(e)*: *Ovšem Řeholník skrze Slib Chudoby opouští Svět / skrz Slib Čistoty opouští Tělo / a skrze Slib Poslušensví opouští ano tratí Duši svou*, s. 253; *u prostřed*: *jde u prostřed Vůdcův*, s. 278; *podle*: *a abys tudy v jeho službě den po dni / podle Vůle jeho / rostla*, s. 280.

Poměrně často se objevují předložky ve své nevokalizované podobě i v pozicích, kde se dnes používá výhradně jejich vokalizovaná forma (*z sebe, v svých Prácech, z Srdce, v Vodě, s Svatým Františkem Serafinským, v svých Svatých své Slávě, k Stolu*).

6.8 Spojky

Také spojky patří mezi nezákladní slovní druhy. Jejich úkolem je spojovat věty nebo jejich části, přičemž mohou vyjadřovat buď vztahy koordinace (spojované členy jsou si rovnocenné), nebo subordinace (jeden z členů je nadřazen druhému). Podobně jako předložky jsou nesamostatné – svou funkci tedy nemohou plnit samy o sobě, lze ji vyvodit až z jejich postavení ve větě.

V textu se uplatňují spojky vlastní (např. *a, že, nebo, aby, ale*), vedle nich plní funkci spojek celá řada dalších výrazů, které již byly zmíněny výše.

U některých spojek dochází ke kolísání v délce: *poněvadž X poněvadž X poněvadž, když X když, a X á*.

---

³¹ Tato strana je v textu označena jako 855, jde ale o chybu tisku, jak jsem již uvedla dříve.

Hojně se užívá spojka *nebo*. Kromě běžného užití ve významu slučovacím nebo vylučovacím je velice často užívána ve významu příčinném nebo důvodovém (dnes bychom patrně na těchto místech užívali spojku *neboť*): *žádej nábožných Lidí / aby na tě na svých Modlitbách pamatovali: nebo kdo svých Bližních za Modlitbu Boží prosý...*, s. 278. Objevují se i varianty *aneb* (*dají se do Kvíti aneb do Jablek*, s. 238) a *neb* (*Ano někdy učiň nětco / nebo promluv; z čeho by tvoji domácí / poznali / žes hříšná / neb jsi Hříšnice...*, s. 220).

Velmi často je zastoupena spojka *-li*, která se píše bez spojovníku: *nebo pošli je Vrchí někam / jdou: káželi jim v tom / nebo v druhém Koutě státi / stojí: vložili na ně již to již druhé Břemeno / nesou / a nesou svůj Kříž radí*, s. 251.

Poměrně často se v textu objevuje také spojka *an*, která může vyjadřovat hned několik významů podle toho, v jakém kontextu je právě užita (*jak, jako, neboť, že, avšak...*): *Slyšel Svatého Anjela / a uvěřil mu / an dí.*, s. 244, ... *uzřela an jeho Nohy jsou z toho nejlepšího a nejčistšího Zlata*, s. 285, *An všecko / coť se na tom Světě líbí / nic není jiného jen Stín / proti Bohu...*, s. 290, *An Doktor ne hned dá nemocnému Lekařství / ale počká / nezpomůže-li sobě samo Přírození*, s. 115.

Z dvojitých spojek se často setkáme s *ani – ani* (*Nemělby prositi ani za Ouřad / ani za místo*, s. 247), *jako – tak* (*jako snadné / tak těžké / a tak hořké jako sladké věci mělby rád přijímati*, s. 256) a dalšími.

6.9 Částice

Částice jsou nezákladní a nesamostatný slovní druh, jejich funkci můžeme opět interpretovat až v souvislosti s jejich postavením ve větě nebo v textu. Slouží k vyjádření vztahu mluvčího (pisatele) ke sdělované skutečnosti, k adresátovi, k obsahu či členění textu. Většinou mají expresivní příznak.

V textu se uplatňují částice apelové, které slouží k vyjádření komunikačního záměru (žádost, rozkaz, přání...). Z těchto částic se často uplatňuje *at'*: *Bratří nech at' své nemoci / a nedostatky trpělivě snáší vespolek / a nech at' se vespolek (jedni přes druhé) poslouchají*, s. 257, *Nech at' netoliko pravici / ale i levici tvou líbám*, s. 265). Méně často se setkáme s *necht'* (*Protož necht' se žádný nedomnívá / že pro svůj odpor nemůže se jeho Božské Velebnosti zalíbiti*, s. 80) či *nech* (*a nech za to má že takový prospěch v Ctnostech učiní...*, s. 79). Zvláštním tvarem je *kyž* (ve významu *kěž*): *Ach kyž*

jsem mezi všemi na Světě nejmenší a nejzavrženější! kyž jsem všem Lidem za Zem! kyž jako Zem nemůže vyhnout / žádné Nože / tak po mně všichni šlapají..., s. 199, *Kyž já to mám!*, s. 299.

Velmi hojně zastoupeny jsou částice signalizující začátek textu nebo jeho části. Často stojí na začátku odstavce, ale velmi obvyklé jsou i uprostřed textu, kde zpravidla naznačují myšlenkový předěl, signalizují uzavření myšlenky a podobně. V textu nejčastěji užívané partikule náležející do této skupiny jsou *a, i, ano*: *I snad i prosíš / ale ne tak jakby náleželo; i protož nebeřeš / zač prosíš*, s. 271, *Ano více má dobré Svědomí váženo býti / nežli celý Svět*, s. 94, *A kdo Krále rozhněvá / ač netěže; předce i hned bude o to pečovati*, s. 110. Tyto částice je však možno interpretovat i jako spojky ve funkci konektoru.

Modální částice vyjadřují stupeň pravděpodobnosti obsahu výpovědi. V textu se objevují např. *jistě, zajisté, snad*: *Jistě i hned jak k Slovu Krystovému; to jest z ohledu Vůle Krystové / aneb pro Krysta Pána začali Práci / požehnal jim Pán.*, s. 288, *a znovu jsem se počala báti / aby snad mnou nepohrdal*, s. 88, *To zajisté Svaté povýšilo / a učinilo veliké před Bohem*, s. 292.

Zajímavou částicí je *medle*. Jan Gebauer³² i František Trávníček³³ toto slovo uvádějí jako adverbium znamenající *pro mne, tedy*; původní podoba byla *mnedle*. V textu se objevuje ve významu *tak, tedy, pak*, avšak nevyskytuje se příliš často (*Kdo medle Psu / a Krkavci takový čuch dal?*, s. 42-43, *Medle pověz mi / co máš / ješto bys nevzala?*, s. 210)

6.10 Citoslovce

Citoslovce jsou slovním druhem nezákladním a ve srovnání s ostatními se v textu či komunikaci chovají specifickým způsobem. Vyjadřují emocionální reakce na podněty, jejich interpretace je tedy přímo určována komunikační situací.

V textu se objevují velice často jako nejrůznější povzdechy a zvolání, zpravidla směřované k Bohu: *O Pravdo a Světlo Srdce mého!*, s. IV, *Ach jak velmi krásný / slavný / a předivný jsi můj Bože!*, s. 36, *Ach!*, s. 37, *Ach Bože!*, s. 82, *Ei Grunt věčného*

³² GEBAUER, J. *Slovník staročeský II, K-N*. Praha: Academia, 1970.

³³ TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.

Blahoslavenství!, s. 83, *Vidím že velmi / **ach!** velmi vzáctný a milý jest ten Chlap Krali,*
s. 443.

7. SYNTAX

7.1 Věta jednoduchá, věta složená, souvětí

Jako větu jednoduchou označujeme jazykovou jednotku, které dominuje pouze jeden přísudek – obsahuje tedy jedno verbum finitum. Pod pojmem věta složená (nebo též souvětí podřadné) rozumíme celek složený z jedné věty hlavní a alespoň jedné věty vedlejší.

Souvětí může být chápáno v užším smyslu jako celek, který obsahuje minimálně dvě věty hlavní (též souvětí souřadné). V širším smyslu je jako souvětí označována syntaktická jednotka skládající se z několika vět s různými vztahy mezi nimi.

7.1.1 Větné členy

7.1.1.1 Příisudek

Příisudek je nejdůležitějším větným členem, váže na sebe další větné členy a drží tak větnou jednotku pohromadě. Prostřednictvím příisudku přisuzujeme substancím nějakou vlastnost, vyjadřujeme stav věcí, změnu tohoto stavu nebo nějakou činnost. Rozlišujeme příisudek slovesný (tedy vyjádřený slovesem ve tvaru určitém) a příisudek slovesně-jmenný, tvořený jako kombinace sponového slovesa *být* a jmenné části.

Příisudek slovesný se uplatňuje v hojné míře, a to jak jednoduchý, tak složený. Jako jednoduchý slovesný příisudek označujeme takový, který je vyjádřený tvarem jednoho slovesa, přičemž tento tvar může být jednoduchý (*Nikdá z práce do práce nepřecházej*, s. 283, *Kdo dal Krmím takovou chuť?*, s. 293, *ani slyšení oplzlých věcí; ani hnutí / kteréžto pochází z dotčeného myšlení...*, s. 118) nebo složený (*Protož velmi vysoké místo bude míti v Království Nebeském*, s. 179, *lépe bys ho neužila*, s. 73, *...bude na Nebi nadevšecky povyšén: Protož tvůj Milý že se na Zemi nade všecky ponížil / jest na Nebi povyšén nade všecky*, s. 180, *A komu by byl obětovan Oděv Šarlatový a spolu Plátěnný*, s. 188, *z kteréž příčiny byl ho k sobě povolal*, s. 29, *Poněvadž jsem se ještě bála...*, s. 11).

Za složený slovesný příisudek označujeme kombinaci určitého tvaru slovesa způsobového a infinitivu slovesa plnovýznamového (*neb Země nemůže toho dáti / čeho sama nemá*, s. 293, *nebo ty nemůžeš rozeznati / co' užitečnějšího jest*, s. 282, *Ale ani Milovníci jeho / pro své potěšení / nesmějí se ho ptáti*, s. 219-220, *Ach kolik Lét musil mrtvíti sve Tělo aby zasloužil haněn a tupen býti pro Boha od Lidí*, s. 208, *Z čehož když se chtěl vyvesti / netoliko mu nevěřili / ale ani ho slyšeti nechtěli*, s. 209, *Proč to*

miluješ / co nenávidět máš?, s. 187) nebo spojení slovesa fázového s infinitivem slovesa plnovýznamového (*nepřestane teci do jeho Srdce Proud Božství Krystového*, s. 181, *a zační jeho milovati*, s. 322, *A ačkoliv se ho báti počala*, s. 364) či sloves *dát*, *nechat* a slovesa plnovýznamového (*Nedejž se přemoci Dítka*, s. 304, *ale nechá ji toulati se*, s. 272). Podobně se chová i sloveso *ráčit* (*ale pro tebe ráčil zůstat u Velebné Svátosti Oltární*, s. 306, *Bůh ráčil mne z ničehož k Obrazu svému stvořiti*, s. 313).

Významově slovesnému přísudku někdy odpovídají spojení vzniklá multiverbizací³⁴ – v tomto případě je přísudek tvořen slovesem s oslabeným významem a podstatným jménem, které nese hlavní význam (*jakou mně na smrtedlné Postely platnost přinesou?*, s. 317, *nebo na tomto / nebo na onom světě musejí zadost učiniti Božské Spravedlnosti*, s. 77).

Přísudek slovesně-jmenný sestává ze sponového slovesa a podstatného jména v prvním pádě (*Jaký jest po Smrti rozdíl mezi žebrákem / a Císařem?*, s. 318, *Srdce jest tvůj Milý / k němužto jako k Terči / ze všech stran Světa / Věřící stříli*, s. 84) či v sedmém pádě (*Každý smrtedlný Hřích jest příčinou...*, s. 311, *Kdo tam bude mým Tovaryšem*, s. 324, *ten i tím malým Prstem bude poražen / a bude svým vlastním Katem*, s. 391-392) nebo jména přídavného v pádě prvním (*jichžto Hlava jest trním korunovaná*, s. 323, *a budeš jemu podobnější*, s. 341). Řidčeji se objevují spojení se zájmenem (*Duše věř mi / že nic jiného nejsi / než...*, s. 213) nebo předložková spojení (*Ale beze vsí bázně nemá býti...*, s. 88). Na místě predikativa může kromě podstatného, přídavného jména či zájmena stát i příslovce (*Poznavši já / že není dobře Člověku býti samotnému*, s. VII, *Lépeji jest zde trpěti časné / nežli tam věčné / poněvadž...*, s. 326).

Pod vlivem latinského slovosledu se poměrně často píše přísudek až na konec věty: *Ale co Bůh nenávidí / to Svět miluje / a tím nasycen býti žádá.*, s. 189, *Žebrák zajisté proto že Almužnu od Bohatce sobě danou přijme...*, s. 211, *Mých Darův (dí k S. Máří Magdaléně z Pazzis) ať žádný na tobě neznamená / krom těch samých / kterým ten Ouřad ode mně jest svěřen.*, s. 217.

---

³⁴ Termín vysvětluje KARLÍK, P. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002, s. 276.

7.1.1.2 Podmět

Podmět je druhým základním větným členem. Vyjadřuje činitele děje, nositele stavu či vlastnosti, v případě pasiva pak objekt děje. Tyto významy však mohou být vyjádřeny i jinou formou – v takových případech hovoříme o podmětu formálním.

Základní formou podmětu je podstatné jméno nebo zájmeno v prvním pádě, případně jiný slovní druh nebo vedlejší věta se stejnou funkcí. Podmět je levovalenčním doplněním přísudku a v češtině platí, že nemusí být ve větě vždy vyjádřen (*Neměl by o sobě nic smejšleti / však bez Málomyslnosti; neměl by v Srdci svém trpěti žádné Žádosti k vyvýšenosti / kteráž na něho nesluší.*, s. 174). Podmětem je nejčastěji agens, tedy původce děje (*nebo všickni Svátí a Svěťice Boží / cizích hříchů / tak jako svých vlastních želeli; a jako za své / tak za cizí hříchy Pánu Bohu obětovali své Modlitby...*, s. 108), ale může jím být i patiens (*Aby pak jeho veliké **Jméno** bylo chváleno celý den / i celou noc...*, s. 47).

Na pozici podmětu se mohou objevovat různé slovní druhy. Nejčastěji jsou to podstatná jména (*Tu Řeku každý **Hříšník** musí přeploviti*, s. 144, *veškeren **Lid** ani slovíčka neměl proti němu*, s. 102), dále zájmena (***Onoť** do Očistce nepůjde / ale ty Duše musíš jíti / a tam hořeti.*, s. 162, *a napotom nebude na tom místě žádný seděti*, s. 69), ale i přídavná jména (... *jakž se domnívají **světští***, s. 363-364) či slovesný infinitiv (*neni-li tehdy dobře **trpěti?***, s. 366, *Chce S. David říci / že velmi těžká věc jest **býti** bez hříchův*, s. 101).

Podmět může být vyjádřen i prostřednictvím genitivu záporového: *S. Anjele Strážce můj / ani jednoho **dne** není / kterého bych se svému Bohu neobětovala na smrt / pro Víru Křesťanskou.* (s. 20).

Další možností vyjádření podmětu je vedlejší věta; zpravidla bývá uvozena vztažným zájmenem (***Kteří zde mají potěšení** / nejsou hodni tvého potěšení Bože.*, s. 360-361, *Přes to **kdo se sám mrtví** / jest v nebezpečenství marné chvály*, s. 372), případně spojkou *že* (*A co jest platno Člověku / že **jeho jméno bude déle v Ustech Lidských / nežli jiných**...*, s. 190). Častá jsou i korelativní spojení, tj. spojení zájmena s odkazovací funkcí ve větě hlavní a vztažného zájmena ve větě vedlejší (*Měl by sobě vinšovati / aby **ti / kteří** ho šidí / myslili/ že není tomu povděčen...*, s. 177)

Objevují se i věty jednočlenné, neobsahující podmět (*Duše / **takt' se jde do Nebe***, s. 360, *Považ že cokoliv zlého jest v Člověku / a že **čehokoliv se jemu nedostává***

v *dobrému...*, s. 408), a také věty s tzv. podmínkem všeobecným (*Nepraví: musí Člověk nětco trpěti / ale praví: musí mnoho trpěti / chce-li Nebem vládnouti.*, s. 361).

7.1.1.3 Předmět

Předmět je pravovalenčním doplněním přísudku (nebo dějového adjektiva), zpravidla je vyjádřen syntaktickým substantivem v prostém nebo předložkovém pádě, nejčastěji v pádě čtvrtém, přičemž konkrétní pádovou podobu určuje slovesná vazba.

I v textu je předmět nejčastěji vyjádřen podstatným jménem či jiným slovním druhem ve čtvrtém pádě, a to jak v bezpředložkovém, tak i v předložkovém (*Dej mi ten Dům*, s. 361, *An nic svého nemáš*, s. 210, *Protož Duše / chceš-li svého Milého naleznouti / chod' k Svaté Zpovědi začasté*, s. 90, *A S. Anjel Strážce můj pomodliv se za mně / obrátil Oči svých k Nebi...*, s. 164, *Pane popatřiž na Prosbu ponížených*, s. 181).

Oproti současné češtině se mnohem častěji uplatňuje genitiv (*Varuj se zahálky*, s. 124), především záporový (*Toho já neučiním / nebo to na Mučedníka Božního nesluší.*, s. 19, *Protož pak že žádného nového hříchu nebudeš míti / s Milosti Boží předce nevypouštěj své Zpovědi...*, s. 93).

Pro vyjádření předmětu je využíván i dativ (*pověz mi viš-li / kde jest?*, s. 146, *Pakli slouží Světu / z řídka tak smejšli jako mluví.*, s. 175, *i hned se na odpor postav tomu pyšnému Myslení*, s. 197, *Protož radím Synům a Dcerám svým...*, s. 372).

Objevují se i předměty vyjádřené šestým pádem (*A S. Zacharyáš / když praví o něm že i d'áblům Pravici dával / řkouc...*, s. 180, *Duše / kyž tak o Cti a Slávě Světa tohoto smejšlíš / jako Svatí!*, s. 194).

Setkáme se rovněž s vedlejšími větami předmětnými, nejčastější spojkou je opět *že*: *Duše věř mi / že (se vši svobodou své vůle) nic jiného nejsi / než Nástroj Boží*, s. 213-214, *A čím bych já lépe mohl dokázati že tě miluji / jako tím ...*, s. 359, *Nápodobně radím Vyvoleným svým / když je Chudoba sužuje / když jim Přátele mrou / když od Lidí utiskání / protivenství / posměch / bití / křívdy trpí / aby se nermoutili...*, s. 372-373. I předmětné věty mohou být připojeny korelativně (*Poslušenství to vše dvojnásobně nahradí / co se pro Rozkaz Vrchního opustí z Modliteb / aneb z Postův.*, s. 242), popř. jsou připojeny pomocí vztažného zájmena (*žádný pak nerad tresce / koho miluje*, s. 376).

7.1.1.4 Příslopečná určení

Příslopečné určení je dalším větným členem závislým na slovesu, popřípadě i na přídavném jménu či příslovci. Vyjadřuje průvodní okolnosti děje – místo, čas, způsob, příčinu, míru atp. Vyjádřen bývá nejčastěji příslovci či prostým nebo předložkovým příslopečným pádem.

Příslopečné určení místa

Objevují se jak místní určení statická, která odpovídají na otázku *kde* (*Potom jsem se našla **na** jakési **Cestě** velmi ouzké*, s. 3, ***Tu** bydlela Osoba černým zlatohlavém oděna*, s. 86), tak i místní určení dynamická, vyjadřující směr pohybu (*Nad to když vychází z **Kostela** aneb z **Kaple** / v které zůstává Velebná Svátost Oltární...*, s. 67, ***Do** šestého **Pokoje** jsouc uvedená našla jsem v něm Osobu v Oděvu Zemské Barvy...*, s. 165, *a pověsí sobě jedenkaždý z nich Kámen **na Hrdlo***, s. 378, *skočí **dolu** i z těch nejvyšších **Skal***, s. 378).

Místní určení vyjádřené prostřednictvím vedlejší věty se v textu neuplatňuje příliš často: *Slovem / **tam** se nachází **kde** se stratili / a v ničemž nachází všecko.*, s. 388.

Příslopečné určení času

Příslopečné určení času konkretizuje děj v rámci časové osy (*Ale toho **Bůh od věků** za svého Mučedníka ráčil sobě oblíbiti...*, s. 19, *Tim mi můj **Bůh** předpovídá a hrozí / že mne bude trestati **na věky** / nebudu-li ho milovati.*, s. 377, *a má jich těchto **nynějších časův** daleko více*, s. 378, *Protož / Duše / **dnem i noci** našeho velikého Boha a Pána pros*, s. 103, *Litůj **ráno** / když vstáváš; u **večer** když spáti jdeš*, s. 104, *a v něm **několik Let** vězeti pro svůj Dluh*, s. 129, ***Na Boží Hod Velikonoční** připustil Truňček Vína / nebo z Roku do Roka Vodu pil*, s. 208).

Poměrně často se v textu objevuje i časové určení vyjádřené vedlejší větou (*a když **jest Noc velmi tmava** / ani těch velikých nevidíš*, s. 97), používá se i spojení korelativní: ***Prve** však **nežli** mne do jiného Pokoje uvedl / pozastavila sem se / a řekla jsem mu:*, s. 84, *a S. Anjel Strážce můj (**potom, když** jsem ji dost obšírně poděkovala za naučení a napomenuti) vyvedl mně ven*, s. 163.

Příslowečná určení způsobu

Příslowečné určení vlastního způsobu

Příslowečné určení způsobu označuje kvalitu děje či stavu. Zpravidla bývá vyjádřeno přímo (...*poněvadž to jediné chválíme / čeho sobě **hrubě** vážíme / co milujeme / co co se nám líbí...*, s. 35, ... *protož Ucho každý zvuk **rozdílně** slyší.*, s. 42, *nebo o Pánu Bohu / jako o Člověku sobě podobném a rovném / **žertovně** mluví*, s. 58, *i protož **hořce** pláče*, s. 108, *nerozumně sobě nevšímáš nebezpečnosti*, s. 119, *byla živa samým Vařením / a Vodou; a to **skrovně***, s. 146, *nežli mi odpověděla / **hbitě** vstala*, s. 165), méně časté je vyjádření pomocí přirovnání (*abych ve všem Protivenství byla silná **jako** Mramorový Sloup*, s. 411, *uzří Nebe ve Dne bez Oblakův / v Noci pak nezčislými Hvězdami / **jako** nějakým drahým **Kamením** ozdobené / bude se mu líbiti.*, s. 425). Samotných přirovnání na úrovni větných členů se sice v textu objevuje poměrně mnoho, avšak většinou nesou příznak míry.

Časté je ovšem i vyjádření prostřednictvím vedlejší věty způsobové: *I protož v svém trápení / jako ta nepohnutelná Skála mezi mořskými vlnami / bude státi; **jako by** nebyl Tělem / ale **jako by** tím nejtvrdějším Dyamantem / aneb Mědí byl.*, s. 18, *Jako pak Máteř lahodí svému Dítěti / aby ji objalo a políbilo; **tak** Bůh svou sladkost dává Dušem / aby ho objaly a políbily...*, s. 25, *nebo **jako** do Města nelze vjíti / leč Bránou / **tak** do Nebe nelze žádnému přijíti / leč skrze Blahoslavenou Pannu Maryi.*, s. 63.

Příslowečné určení míry

Pro vyjádření míry se nejčastěji používají příslovce: *poněvadž **lépe** Nebeský Lékař zná a ví čeho nemocný Hříšník potřebuje*, s. 372, *Já / dí o sobě S. Máří Magdalena z Pazzis / netoužím **příliš** po Nebi / neb tam nebude žádné příležitosti k trpení*, s. 382, *snad nejsi stála na Modlitbách svých a **docela** oddana na Vůli Boží?*, s. 271, *Za to tě můj Bože jediné prosím / abych **ještě více** potupen byl*, s. 381. Míra může být vyjádřena i přirovnáním: *Chudoba chce / abys sobě **tak málo** vážila Zlata / **jako bláta***, s. 269, *Druhá měla na Hlavě Věvec z bílého lilium / promíchaný Routou; Oči sklopené / Tvář zardělou; Oděv drahý / a bílý **jako Sněh**...*, s. 222, *jakobý Velebna Oltářní Svátost **tak** potupná věc byla **jako Pes**.*, s. 54.

Při vyjádření vedlejší větou se nejčastěji uplatňuje: *A zajisté maš **tak velikou** příčinu radosti v samém našem velikém Bohu a Pánu / **že** nemůžeš jinde hledati radosti.*, s. 400.

Časté jsou i věty, v nichž jsou adverbia nebo adjektiva užitá ve druhém stupni a spojena pomocí *tím - čím*: *a bude svým časem z Proudu Nebeských Sladkosti píti / a to tím hojněji / čím dokonaleji srovná vůli svou s Vůli jeho Božské Velebnosti*, s. 243.

Příslowečné určení výsledku děje

Příslowečné určení výsledku děje označuje jev či substanci, která dějem vzniká: *nebt' jsem prach / a v prach se obrátím*, s. 10.

Příslowečné určení prostředku a nástroje

Tato příslowečná určení označují prostředky, za jejichž pomoci se děj realizuje: *Z té příčiny mnohé Řeholní Osoby byly v Řádu živý šedesáte / sedmdesáte Lét / i déle / až o Hulce chodily*, s. 241, (ke kříži:) *Zavítejž již jednou připravený srdci žádoucímu / a vezmi mne od Lidí / a navrať mně k Mistru mému / aby mne **skrze tebe** přijal ten / který mne skrze tebe vykoupil*, s. 381, *Jiní se dají zazdíti k zalíbení jím / a umoří se tam hladem.*, s. 378, *ten i tím malým Prstem bude poražen*, s. 391, *a mrtví sve Tělo Posty / Hladem / Žízni / Bděním / tvrdým Líháním / a jinými způsoby*, s. 392.

Příslowečné určení původce a původu

Tato příslowečná určení označují materiál či látku, která je východiskem pro vznik něčeho jiného, dále původního vlastníka nebo původ něčeho. V textu se často objevuje v podobě vyjádření s předložkou *od* (...že **od** svých **Bohů** / *to jest od* svých **d'áblů** jsou sužování a trápení, s. 378) nebo s předložkou *z*: *Milý můj jest Pán můj Ježíš Krystus / Syn Boha živého / Jednorozený / a z Otce narozený přede všemi Věky / Bůh z Boha / Světlo z Světa / Bůh pravý z Boha pravého...*, s. 26.

Příslowečná určení kauzální

V češtině jsou tato příslowečná určení primárně vyjadřována vedlejšími větami, příslowečnými určeními až sekundárně.

Příslowečné určení příčiny a důvodu

Tato příslowečná určení označují vztah mezi dvěma ději, kdy jeden z těchto dějů je určován dějem jiným: *I proč se Světu zdá hořké co Žluč? ne proto že ono samo v sobě jest zlé / ale že on jest zlý*, s. 388, *a poněvadž vděčnost v protivěnství jest překrásná*

a přeslavná Koruna / daleko dražší nežli Zlato a Topazion, nepřestávej jeho Božské Velebnosti děkovati za každý Kříž, s. 389-390, a obnovoval ji Pán ty Rány častěji za rok / zvláště při Svátcích Vánočních / a při Novém Létě / jakoby ji tím chtěl vinšovati šťastné Svátky / a šťastný Nový Rok..., s. 384.

Méně časté je vyjádření pouhým větným členem: *nebo snad pro krásu a vůni toho Kvítka bude Pána Boha chváliti, s. 393.*

Příslowečné určení účelu

Tato příslowečná určení vyjadřují cíl, k němuž děj směřuje či směřoval: *Mluvím o vidění Svatých Anjelův / kteří před ní stáli v způsobu krásných Mládenečků / k službám a k potěšení jejímu..., s. 385, A jez a pi / ne pro Rozkoš; ne pro nezřízenou svou žádost / ale pro samou Čest a Slávu Boží., s. 148.*

V textu je účel nejčastěji vyjadřován vedlejší větou (zpravidla uvozenou spojkou *aby*): *Odvrátíš-li Oči svých / aby Marnosti neviděli., s. 235, nebo seká a páli Tělo / aby Duši uzdravil a zachoval od věčného Ohně, s. 373, utonou rádí / pro své dřevěné Bohy / aby se jim zalíbili, s. 378.*

Příslowečné určení podmínky

Příslowečné určení podmínky vyjadřuje okolnost nezbytnou pro realizaci děje. Nejčastěji je vyjádřeno vedlejší větou (*poněvadž musí někdy zahynouti / a když zahyne / tak pomine / jakoby ho nikdá nebylo, s. 190*).

Podmínka je v textu nejčastěji realizována spojkou *-li*: *Uvěříš tomu / pozdvihneš-li Oči svých k svému Milému / pro tebe ukřižovanému, s. 201, paklis vzala / proč se chlubíš / jako bys nevzala?, s. 210.*

Příslowečné určení přípustky

Příslowečné určení přípustky vyjadřuje okolnost, která je nepříznivá pro realizaci děje nebo by mohla tuto realizaci znemožnit, děj se však přesto uskuteční. Nejčastější vyjádření je v podobě vedlejší věty uvozené spojkami *ačkoliv, přesto, přestože* apod. (*...a jakkoliv na Cestě postříkaný od bláta byl / předce opakoval ta Slova, s. 205, Ačkoliv někdy to / co se z počátku bude dobré zdáti / spatří se zlé při konci., s. 260*).

7.1.1.5 Doplněk

Doplněk je větný člen závislý na přísudkovém slovesu, zároveň však přináší informace o některém z participantů slovesa (podmětu, předmětu či příslovečném určení). Funkci doplňku nejčastěji plní přídavné jméno (*čas když vystojí / učiní jemu každou Práci **snadnou***, s. 78, *nelekne se žádného protivensví / nebude pro žádnou příhodu na své Mysli zkormoucen / ale všecko snese / mile a **rád***, s. 390, *krom posvěcující Milosti / skrze kterou byla jsem učiněná **Svatou** v Životě Matky své*, s. 395, *proč i ty těch drahých Perel **ráda** nezбірáš?*, s. 200).

Jako doplněk vystupují i jména podstatná (*a miluje tě **jakožto** Dceru svou*, s. 373, *a bude se z toho těšiti / že ho mají za **Spostáka***, s. 178).

Za doplněk považujeme i přechodníky: *Ale **přišedše** na jinou Louku...*, s. 79, *Abys pak se netrápila / vždycky se **obávajíc** / že snad meze slušné sytosti a potřeby překročíš...*, s. 157, *Zjevil to Bůh S. Brygidě / **řka***, s. 393.

7.1.1.6 Přívlastek

Přívlastek je větný člen závislejší na syntaktickém substantivu, a to bez ohledu na funkci tohoto substantiva ve větě. Vázanost na substantivum se projevuje i postavením ve větě – zpravidla stojí co nejbližší svému řídicímu větnému členu, přičemž může stát před ním i za ním.

Z hlediska formy rozlišujeme přívlastek shodný a neshodný. Přívlastek shodný se shoduje s řídicím substantivem v gramatických kategoriích (v rodě, čísle, pádě), v dnešní češtině stojí většinou před řídicím slovem.

V době barokní toto postavení takto ustáleno nebylo, velmi často se shodný přívlastek objevuje i v postpozici (*Měj jistý čas Jídla **ranního** i **večerního***, s. 156, *od toho okamžení až do Dne **soudného***, s. 190, *měla bys se za nehodnou pokládati / Život **potupný** vesti...*, s. 206, *po tak **dlohém** mrtvení Těla*, s. 208). Ve funkci shodného přívlastku se nejčastěji objevuje přídavné jméno (*I protož **Blázen** / nic nevidá **Očima tělesnýma***, s. 219) nebo zájmeno (*shnije v **své** nečistotě*, s. 214).

Jako přívlastek neshodný označujeme takový přívlastek, který se s řídicím podstatným jménem neshoduje v gramatických kategoriích, jeho tvar zůstává neměnný.

Nejčastějším slovním druhem na pozici neshodného přívlastku je podstatné jméno v genitivu nebo předložkovém pádě.

V současné češtině stojí zpravidla za substantivem, které blíže určuje, toto postavení převažuje i v textu (*nic nevypouštěj pod zástěrou skrytého **Života***, s. 220, *Druhá měla na Hlavě Věnc z bílého **lilium...***, s. 222, *Komu pak tvůj Milý Dar **Čistoty** chce dáti*, s. 232, *v Srdci tvém vzbuzuje toužení **po Kříži***, s. 259). Objevuje se ale i postavení před řídicím substantivem (*Duše / i Svatí cítili **Smyslů** zalíbení*, s. 159, *...to jest zemskými a Hovadskými **Duše** náklonnostmi*, s. 408).

Z hlediska funkce rozlišujeme přívlastek volný a těsný. Těsný přívlastek omezuje význam rozvíjeného substantiva, nelze ho tedy z věty vypustit, aniž by se změnil význam: *chtěl držán býti za Člověka **sprostého / neumělého** (nehorš se Duše) za **bláznivého**; ano za nejbláznivějšího mezi všemi lidmi na Světě*, s. 168. Volný přívlastek vyjadřuje informace, které nejsou nezbytné pro pochopení obsahu a lze je tedy vynechat.

Velmi hojně jsou v textu zastoupeny vedlejší věty přívlastkové: *nebo jako Bláznice nejsou ozdoby Boží **té Duše / které prosí Syna Božího / aby ráčil...***, s. 355, *A do Radosti a Slávy / **kerous v Nebi viděla / ti vejdou / kteří nápodobně trpí z lásky mé***, s. 365, *nebo S. Ondřej Apoštol uzřev Kříž / **na němž umřítí měl / zkríkl velikou radosti***, s. 381. Častá jsou i spojení korelativní (*ješto **každou Bolesti / kerou** z Vůle Boží aneb aspoň z dopuštění Božího trpí*, s. 371).

Přístavek

Přístavek je dodatečně, volně připojená část věty a slouží k doplnění sdělení: *Velebná Anna **Karmelitánka Řádu S. Terezie***, s. 383, *Královna Nebe a Země / **Blahoslavená Panna Marya***, s. 394.

ZÁVĚR

Dílo slezského kazatele a misionáře Matěje Vieria *Choť Kristova aneb Duše nábožná hledající svého milého, Pána našeho Ježíše Krista* by současného čtenáře asi příliš neoslovilo. Bezpochyby však má mnoho jazykových kvalit. Ve své práci jsem se snažila některé z těchto kvalit zachytit, neboť se zaměřuji na typické rysy českého jazyka v době barokní.

Text je tištěn frakturou, jen několik málo výrazů a poznámky pod textem využívají latinku. Nápadná je rozkolísanost normy v psaní velkých písmen a také v označování délky samohlásek, projevující se v koncovkách i kořenech slov. V rovině hláskosloví můžeme v některých případech sledovat projevy diftongizace $y \rightarrow ej$ nebo úženi $e \rightarrow í$, častá je diftongizace $ú \rightarrow ou$.

V rovině morfologie lze pozorovat celou řadu jevů, které se již v současném jazyce nevyskytují, nebo se vyskytují jen ve velmi omezené míře. Zmiňme například koncovku *-ův* ve druhém pádě mužských podstatných jmen, koncovku *-ové* projevující se i v prvním pádě neživotných maskulin či koncovku *-ích* v šestém pádě některých maskulin. U feminin se setkáme s velkým uplatněním deklinačního typu *kost*, a to i u jmen skloňovaných dnes podle vzorů jiných. Zaujme rovněž nesklonnost cizích slov zakončených na *-um* či skloňování vlastních jmen zakončených *-us*, kde se tato přípona chápe jako součást tvarotvorného základu. Stejně tak zaujme i řada jednotlivých slov, jež vykazují odchylky oproti jejich dnešnímu používání, jak ve tvarech, tak někdy i ve významu.

Adjektiva přivlastňovací se vyznačují častým tvořením tvarů pomocí složených koncovek, četné odchylky od současné češtiny spatříme i ve stupňování. Zájmena jsou v textu zastoupena v hojné míře, mimo jiné si nelze nevšimnout volného užívání tvarů *mě /mně* u osobního zájmena *já*. Svá specifika mají i číslovky, například ve způsobu zápisu číslovek označujících vyšší počet, ale i v zápisu číslovek *čtyři*, *sedm*, *osm* či *třicet*. Číslovky *dva* a *tři* se běžně objevují ve tvarech považovaných dnes za nespisovné. V hojné míře se uplatňují polovětné konstrukce tvořené přechodníky a přítomný čas atemporální. V textu se rovněž běžně setkáme s nevoikalizovanou podobou předložek *v*, *s*, *z*, *k*, ze spojek je bezpochyby nejzajímavější *an*, z hojně užívaných částic zmiňme sice v textu jen málo zastoupenou, avšak o to více zajímavou částici *medle*.

V rovině syntaxe lze pozorovat vliv latiny, popřípadě němčiny (němčina zde svou roli jistě sehrála, přinejmenším v rovině slovní zásoby – objevují se germanismy) – sloveso totiž často stojí na samém konci věty nebo na pozici těsně před jejím koncem, kde se pak slovesa v některých větách doslova kumulují. Shoda přísudku s podmětem je v některých větách poněkud rozkolísaná, a to nejen v psaní *i/y*, ale celkově v dodržování tvarů odpovídajících danému rodu. Z větných členů zaujme především přívlastek, jehož postavení neodpovídá dnešním zvyklostem – zatímco atribut shodný stojí často v postpozici, atribut neshodný se naopak objevuje i před řídicím substantivem. Oproti současné češtině se často uplatňuje doplněk.

Myslím, že tento text nepotvrzuje některé názory o době baroka jako o období úpadku českého jazyka. Sice můžeme spatřovat jistou rozkolísanost v některých oblastech jazyka, ta je však do jisté míry způsobena jazykovým vývojem a také vlivem mluveného jazyka, celkově text působí velmi kultivovaně, autor disponuje širokou slovní zásobou a pro zvýšení čtivosti vlastní text hojně prokládá různými přirovnáními.

Na závěr podotýkám, že text, který předkládám, v žádném případě nepodává vyčerpávající informace o jazykové stránce textu. V textu se projevuje celá řada dalších jevů, které zde nejsou zmíněny, nebo jsou zmíněny pouze okrajově.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- CUŘÍN, F. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996.
- ČERNÝ, V. *Až do předsíně nebes*. Praha: Mladá fronta, 1996.
- ČERNÝ, V. *Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti 3 - Baroko a klasicismus*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 2005.
- DANEŠ, F. a kol. *Mluvnice češtiny 3*. Praha: Academia, 1987.
- ERHART, A. a kol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001.
- GEBAUER, J. *Slovník staročeský. Díl I, A-J*. Praha: Academia, 1970.
- GEBAUER, J. *Slovník staročeský. Díl II, K-N*. Praha: Academia, 1970.
- GREPL, M. a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2003.
- GREPL, M., KARLÍK, P. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998.
- JANEČKOVÁ, M. Jazyk Tannerovy legendy o páteru Albrechtovi Chanovském. In *Studia Comeniana et historica*, 33, č. 69 – 70, 2003, s. 150 – 195.
- JANEČKOVÁ, M. Stylistická funkce aktuálního členění větného v počátcích české barokní prózy. In Jaklová, *Komunikace – styl – text*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, s. 137 - 140.
- KALISTA, Z. *České baroko*. Praha: ELK, 1941.
- KALISTA, Z. Matěj Vieriús. In *Česká literatura*, 17, č. 5, 1969, s. 474 – 505.
- KALISTA, Z. *Století andělů a d'áblů*. Jinočany: Nakladatelství H&H, 1994.
- KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- KARLÍK, P. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- KOMÁREK, M. a kol. *Mluvnice češtiny 2*, Praha: Academia: 1986.
- KOPECKÝ, M. *Nic stálého přítomného*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- KOPECKÝ, M. *Starší slezští kazatelé*. Ostrava: Profil, 1970.
- LAMPRECHT, A., ŠLOSAR, D., BAUER, J. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- MERHAUT, L. (ed.). *Lexikon české literatury 4/II*. Praha: Academia, 2008.
- PETRŮ, E. *Vzdálené hlasy*. Olomouc: Votobia, 1996.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha: Fortuna, 2002.
- STICH, A. O počátcích moderní spisovné češtiny. In *Naše řeč*, 74, 1991, s. 57 - 62.

- ŠLOSAR, D., VEČERKA, R., DVOŘÁK, J., MALČÍK, P. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host, 2009.
- ŠTEJER, M. V. *Žáček aneb Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psátí neb tisknouti*. Praha: AKROPOLIS, 2001.
- TRÁVNÍČEK, F. *Slovník jazyka českého*. Praha: Slovanské nakladatelství, 1952.
- VAŠICA, J. *České literární baroko*. Praha: Atlantis, 1995.
- VILLARRI, R. (ed.). *Barokní člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2004.
- VINTR, J. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. In *Listy filologické*, 121, 3 – 4, 1998, s. 341 – 346.

DIPLOMOVÉ PRÁCE

- ADAMCOVÁ, L. *Jazyková analýza barokního textu*. České Budějovice: PF JCU, 2007.
- NOVÁKOVÁ, M. *Jazyková analýza barokního textu*. České Budějovice: PF JCU, 2008.

INTERNET

- <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php> 18. 4. 2009
- <http://vokabular.ujc.cas.cz/listovani.aspx> 18.4.2009
- <http://cs.wikipedia.org/wiki/Baroko> 22. 3. 2009
- http://www.kavalec.nextradsl.cz/fraktura_a_kurent/ 15. 3. 2009